

การศึกษาเชิงวิเคราะห์เอกสารต้นฉบับตำรายาแพทย์แผนไทยวัดจุนนาง
ตำบลท่าทอง อำเภอเมืองพิษณุโลก จังหวัดพิษณุโลก

ปาไลตา ทองเพล*

พรนภา ตันกายา**

สร้อยรัตน์ ทอดเสียง***

สุมลทรา พันเวอร์****

ภักทรพล แสงเงิน*****

รับบทความ: 22 มิถุนายน 2565

แก้ไขบทความ: 27 กรกฎาคม 2565

ตอบรับ: 18 สิงหาคม 2565

* นักศึกษาสาขานิเทศศาสตร์ไทย คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัย
ราชภัฏพิบูลสงคราม (อีเมล: palita.to@psru.ac.th)

** นักศึกษานิเทศศาสตร์ไทย คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัย
ราชภัฏพิบูลสงคราม (อีเมล: pornnapa.t@psru.ac.th)

*** นักศึกษานิเทศศาสตร์ไทย คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัย
ราชภัฏพิบูลสงคราม (อีเมล: saranrat.t@psru.ac.th)

**** นักศึกษานิเทศศาสตร์ไทย คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัย
ราชภัฏพิบูลสงคราม (อีเมล: sumontha.p@psru.ac.th)

***** ผู้ช่วยศาสตราจารย์ประจำสาขานิเทศศาสตร์ไทย คณะมนุษยศาสตร์และ
สังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏพิบูลสงคราม (อีเมล: phakphon.s@psru.ac.th)

บทคัดย่อ

บทความนี้เป็นการวิจัยเชิงเอกสาร มุ่งศึกษาสารัตถะและความถี่ของเภสัชวัตถุในตำรายาแพทย์แผนไทยวัดจุนนาง ตำบลท่าทอง อำเภอเมืองพิษณุโลก จังหวัดพิษณุโลก เอกสารปฐมภูมิจากสำนักศิลปะและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏพิบูลสงคราม เลขที่ พส.ช.0277 ระบุวันที่บันทึก คือ 11 ธันวาคม พ.ศ. 2418 ตรงกับรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

ผลการศึกษาพบว่า มีตำรับยาที่ใช้ในการรักษาโรคต่าง ๆ จำนวนทั้งสิ้น 555 ตำรับ สามารถจำแนกสารัตถะของตำรับยาตามกลุ่มอาการของโรค 5 อันดับแรกได้ดังนี้ อันดับที่ 1 ประเภทยาแก้ไข้ พบจำนวนทั้งสิ้น 185 ตำรับ อันดับที่ 2 ประเภทยารักษากลุ่มอาการทางสูติศาสตร์และนรีเวชวิทยา พบจำนวนทั้งสิ้น 102 ตำรับ อันดับที่ 3 ประเภทยารักษากลุ่มอาการทางระบบทางเดินอาหาร พบจำนวนทั้งสิ้น 99 ตำรับ อันดับที่ 4 ประเภทยารักษากลุ่มขาง ตานขโมย พบจำนวนทั้งสิ้น 71 ตำรับ และอันดับที่ 5 ประเภทยารักษากลุ่มโรคสันนิบาต (โรครวม) พบจำนวนทั้งสิ้น 52 ตำรับ

นอกจากนี้ยังพบพืชวัตถุจำนวนทั้งสิ้น 506 ชนิด โดยพบขิงมีความถี่สูงสุด พบสัตว์วัตถุจำนวนทั้งสิ้น 57 ชนิด โดยพบวัวมีความถี่สูงสุด พบธาตุวัตถุจำนวนทั้งสิ้น 34 ชนิด โดยพบน้ำประสานทองมีความถี่สูงสุด และพบน้ำกระสายยา จำนวนทั้งสิ้น 56 ชนิด โดยพบน้ำมีความถี่สูงสุด ตำรายาแพทย์แผนไทยวัดจุนนาง ตำบลท่าทอง อำเภอเมืองพิษณุโลก จังหวัดพิษณุโลกจึงมีคุณค่าสำคัญที่แสดงให้เห็นถึงภูมิปัญญาในการรักษาโรคต่าง ๆ และการใช้เภสัชวัตถุที่หลากหลายของชาววัดจุนนางในอดีตรัชสมัย พ.ศ. 2418 อีกด้วย

คำสำคัญ: การศึกษา, ตำรายาแพทย์แผนไทย, วัดจุนนาง, พิษณุโลก

An Analytical Study of a Manuscript Documentary of Thai
Traditional Medical Texts of Chung Nang Temple,
Muang Phitsanulok District, Phitsanulok Province

Palita Thongpen^{*}

Pornnapa Tankaya^{**}

Sarunrat Todsieng^{***}

Sumontha Phonwen^{****}

Phakphon Sangngern^{*****}

Received: *June 22, 2022*

Revised: *July 27, 2022*

Accepted: *August 18, 2022*

^{*} Undergraduate student in Thai major, Faculty of Humanities and Social Science, Rajabhat Pibulsongkram University (E-mail: palita.to@psru.ac.th)

^{**} Undergraduate student in Thai major, Faculty of Humanities and Social Science, Rajabhat Pibulsongkram University (E-mail: pornnapa.t@psru.ac.th)

^{***} Undergraduate student in Thai major, Faculty of Humanities and Social Science, Rajabhat Pibulsongkram University (E-mail: saranrat.t@psru.ac.th)

^{****} Undergraduate student in Thai major, Faculty of Humanities and Social Science, Rajabhat Pibulsongkram University (E-mail: sumontha.p@psru.ac.th)

^{*****} Assistant Professor, Thai Section, Faculty of Humanities and Social Science, Rajabhat Pibulsongkram University (E-mail: phakphon.s@psru.ac.th)

Abstract

This article is a document study aimed at examining the substance and frequency of pharmacopeia in the Thai traditional medical manuscript of Chung Nang Temple, Mueang Phitsanulok District, Phitsanulok Province. The data used as a primary source in this study is an official document from the Arts and Culture Center of Pibulsongkram Rajabhat University, folding-leaf book number พส.ข.0277, with a recorded date on December 11, 1875, coinciding with the reign of King Chulalongkorn (King Rama V).

This study shows that a total of 555 recipes from the manuscript were used to treat various diseases. All of which were classified to the top five groups according to disease symptoms. The first group was antipyretics and analgesics. A total of 185 recipes were found. The second group was medications for obstetric and gynecological syndrome. A total of 102 recipes were found. The third group was medications for gastrointestinal syndrome. A total of 99 recipes were found. The fourth group was medications for “Sang” (one kind of pediatric disease) and “Tan Khamoi” (Malnutrition). A total of 71 recipes were found. And finally, the fifth group was medications for “Sannibata” (General Disease) where a total of 52 recipes were found.

The study found 506 plant-based substances used, with the highest frequency being ginger (*Zingiber officinale* Roscoe). There were 57 animal-based substances used, with the highest frequency being *Bos taurus* (Linnaeus). 34 mineral-based substances were used, with the highest frequency being borax. The liquid adjuvant used in the remedies covered

56 types, with the highest frequency being water (H₂O). The Thai traditional medical manuscript of Chung Nang Temple, Mueang Phitsanulok District, Phitsanulok Province clearly demonstrates the wisdoms of the Chung Nang Temple villagers in various medical treatments and pharmaceutical substance implications from the past in 1875.

Keywords: Analytical study, Thai traditional medical manuscript, Chung Nang temple, Phitsanulok

บทนำ

ตำรายาแพทย์แผนไทยโบราณถือเป็นองค์ความรู้สำคัญของคนในอดีตที่สืบทอดกันมาจากรุ่นสู่รุ่น ผ่านการทดลองในมนุษย์ด้วยวิธีการทางการแพทย์แผนไทย ตำรายาเป็นองค์ความรู้ที่ใช้ในการรักษาโรคที่เกิดขึ้นกับมนุษย์ และใช้ในการบรรเทาทุกข์ทางกายและใจของมนุษย์ในอดีตได้เป็นอย่างดี โดยเฉพาะอย่างยิ่งความสำคัญของตำรายาไทยแผนโบราณที่พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงโปรดเกล้าฯ บูรณະปฏิสังขรณ์วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม (วัดโพธิ์) โดยการจารึกความรู้เกี่ยวกับการแพทย์แผนไทยด้านต่าง ๆ โดยเฉพาะตำรายาลงบนแผ่นศิลาตามอาคารและสิ่งก่อสร้างภายในวัดโพธิ์ (สมุดภาพนิทรรศการ 230 ปี วัดพระเชตุพน ความทรงจำของโลก, 2561, น. 37) นั้น เป็นการยืนยันให้เห็นอย่างชัดเจนถึงความสำคัญของการแพทย์แผนไทยโบราณ อันเป็นองค์ความรู้ที่ควรอนุรักษ์ไว้อย่างยิ่ง

ตำรายาแผนโบราณจัดเป็นมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม (Intangible Culture Heritage) ประเภทความรู้และแนวปฏิบัติเกี่ยวกับธรรมชาติและจักรวาล (Knowledge and practice concerning nature and the universe) (UNESCO, 2020, น. 5) ด้านการแพทย์แผนไทยและการแพทย์พื้นบ้านไทย โดยมีตำราทางการแพทย์แผนไทยฉบับสำคัญ คือ **ตำราแพทย์ศาสตร์สงเคราะห์** ตำรายาทางการแพทย์แผนไทยฉบับหลวงที่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ชำระตำรายาเล่มนี้เมื่อ พ.ศ. 2413 เพื่อเป็นมรดกทางภูมิปัญญาสำคัญรวมไปถึงองค์ความรู้สำคัญทางการแพทย์แผนไทย โดยเนื้อหาของตำราแพทย์ศาสตร์สงเคราะห์ประกอบไปด้วยคัมภีร์ต่าง ๆ ทางการแพทย์แผนไทย อาทิ คัมภีร์ปฐมจินดา (โรคในเด็ก) คัมภีร์ธาตุวิภังค์ (การรักษาโรคที่เกิดจากการเปลี่ยนแปลงของธาตุทั้ง 4 คือ ดิน น้ำ ลม ไฟ) พระคัมภีร์สมุทฐานวินิจฉัย (การวินิจฉัยโรค) คัมภีร์มหาโชดรัต (โรคเกี่ยวกับสตรี)

เป็นต้น ซึ่งตำรายาแผนโบราณของไทยส่วนใหญ่มักมีเนื้อหาใกล้เคียงกับคัมภีร์ดังตัวอย่างที่กล่าวมานี้

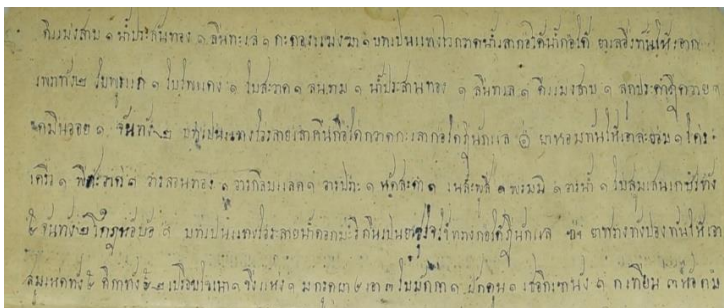
สาเหตุหนึ่งที่ทำให้มนุษย์เจ็บป่วยนั้นเกิดจากธาตุทั้ง 4 คือ ดิน น้ำ ลม ไฟ อันเป็นธาตุหลักในการประกอบสร้างเป็นมนุษย์นั้นมีการที่เรียกว่า “หย่อน” หรือ “พิการ” เมื่อธาตุในร่างกายไม่สมดุลจึงทำให้เกิดการเจ็บป่วย ดังมีปรากฏในคัมภีร์ธาตุวิภังค์ว่า **ปรีณามัคคี** (เตโชธาตุพิการ คือ ธาตุไฟไม่สมดุล) ทำให้เกิดอาการร้อนในอกในใจ มือเท้าบวมโอเป็นมอคร่อ พะอืดพะอม ถ้าจะแก้อาการดังกล่าวต้องใช้ ผักแพวแดง 1 โกรัมสอ 1 โกรัมเมา 1 ชะเอมเทศ 1 มะขามป้อม 1 ตะไคร้ต้น 1 เปราะหอม 1 รากสวาด 1 ญ่าร้างกา 1 จำนวนเท่ากันตำเป็นผงละลายน้ำนมวัวแล้วกิน (พระคัมภีร์ธาตุวิภังค์, 2542, น. 323)

ในปัจจุบันกระทรวงสาธารณสุข หน่วยงานหลักที่รับผิดชอบเกี่ยวกับการรักษาโรคโดยตรงได้ให้ความสำคัญต่อองค์ความรู้ของบรรพชนโบราณเหล่านี้ จึงได้มอบหมายให้กรมการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือกคัดเลือกตำรับยาและตำราทางการแพทย์แผนไทยที่มีประโยชน์เพื่อเป็นตำรับยาแผนไทยของชาติหรือตำราการแพทย์แผนไทยของชาติด้วยวิธีการจัดทำ “รายการตำรับยาแผนไทยแห่งชาติ” (National Thai Tradition Medicine Formulary) และได้พิมพ์รายการตำรับยาแผนไทยแห่งชาติจำนวน 324 ตำรับ เพื่อเผยแพร่และสามารถนำไปใช้อ้างอิงทางวิชาการเพื่อเป็นประโยชน์ต่อระบบสาธารณสุขของไทยอีกด้วย (กระทรวงสาธารณสุข, 2564, น. คำนำ)

นอกจากนี้ยังมีตำรายาอีกหลายฉบับที่กระจายอยู่ตามภูมิภาคต่าง ๆ ของไทยที่ยังไม่ได้ปริวรรตและศึกษาอีกเป็นจำนวนมาก หนึ่งในข้อมูลเหล่านั้นคือ ตำรายาแพทย์แผนไทยโบราณ เอกสารที่เก็บรักษาไว้ที่สำนักศิลปะและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏพิบูลสงคราม เอกสารเหล่านี้มีที่มาจากโครงการศึกษาและสำรวจสมุดข่อยโบราณ จังหวัดพิษณุโลก เมื่อ พ.ศ. 2525 โดยสำนักศิลปะและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏพิบูล

สงคราม โครงการนี้มีจุดประสงค์สำคัญ คือ มุ่งอนุรักษ์เอกสารโบราณของท้องถิ่นจังหวัดพิษณุโลกและจังหวัดใกล้เคียง ปัจจุบัน (พ.ศ. 2565) มีการนำเอกสารโบราณต้นฉบับเหล่านี้ (โดยเฉพาะตำรายาแพทย์แผนโบราณ) มาทำสำเนาดีจิทัตแล้วไม่ต่ำกว่า 500 ฉบับ ดังนั้นคณะผู้วิจัยจึงเห็นว่า หากนำตำรายาแพทย์แผนไทยโบราณเหล่านี้ออกมาศึกษาวิจัย น่าจะทำให้เกิดประโยชน์ต่อการศึกษาและเผยแพร่องค์ความรู้ทางการแพทย์แผนไทยโบราณ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในภูมิภาคภาคเหนือตอนล่างให้กว้างขวางยิ่งขึ้นไปอีก

คณะผู้วิจัยจึงเลือกตำรายาแพทย์แผนไทยโบราณ เอกสารจากสำนักศิลปะและวัฒนธรรม จำนวน 1 ฉบับ คือ ตำรายาแพทย์แผนไทยวัดจุนนาง ตำบลท่าทอง อำเภอเมืองพิษณุโลก จังหวัดพิษณุโลก เอกสารจากสำนักศิลปะและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏพิบูลสงคราม เลขที่ พส.ข.0277 มาศึกษาวิจัย โดยสาเหตุที่เลือกเอกสารฉบับนี้ เนื่องจากเอกสารมีสภาพค่อนข้างสมบูรณ์และยังไม่มีผู้ใดศึกษาและปริวรรต ต้นฉบับเป็นสมุดไทยขาว หมึกดำ อักษรไทย ภาษาไทย มีเนื้อหาหลักเกี่ยวกับตำรับยารักษาโรคต่าง ๆ สมุนไพร วิธีการปรุงยาและสรรพคุณ เพื่อใช้ในการรักษาโรคต่าง ๆ โดยมีจำนวนทั้งสิ้น 136 หน้าสมุดไทย มีอักษรจำนวน 6 บรรทัดต่อหน้าสมุดไทย ทั้งนี้การศึกษาครั้งนี้จะเรียกเอกสารฉบับนี้ว่า “ตำรายาแพทย์แผนไทยวัดจุนนาง ตำบลท่าทอง อำเภอเมืองพิษณุโลก จังหวัดพิษณุโลก เอกสารเลขที่ พส.ข.0277” (ชื่อเต็ม) หรือ “ตำรายาแพทย์แผนไทยวัดจุนนางฯ” (ชื่อย่อ) เป็นหลัก เนื่องจากพบเอกสารนี้ ณ วัดจุนนาง ตำบลท่าทอง อำเภอเมืองพิษณุโลก จังหวัดพิษณุโลก อีกทั้งคณะผู้วิจัยเล็งเห็นถึงความสำคัญของปริญญามหาวิทยาลัยราชภัฏพิบูลสงครามที่เน้นบัณฑิตนักปฏิบัติเพื่อพัฒนาท้องถิ่น ดังนั้นคณะผู้วิจัยจึงเลือกตำรายาฉบับดังกล่าวอันเป็นตำรายาที่อยู่ในท้องถิ่นจังหวัดพิษณุโลกมาเป็นกรณีศึกษา

ภาพที่ 1 ภาพต้นฉบับตำรายาแพทย์แผนไทยวัดจุนนาง ตำบลท่าทอง
อำเภอเมืองพิษณุโลก จังหวัดพิษณุโลก
(เอกสารจากสำนักศิลปะและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏพิบูลสงคราม
เลขที่ พส.ข.0277)

ความน่าสนใจของเอกสารฉบับนี้ได้รับวันที่บันทึกเอกสารไว้ คือ “**ปีกุน เดือน
อ้าย ขึ้น 14 ค่ำ วันเสาร์ ข้าวพระเจ้าตุนมะสร้างไว้ในพระศาสนา ขอให้เป็นปัจจัยไปกาย
ภาคข้างหน้าโน้นเถิด ขอเป็นนิตย์ไปภาคข้างหน้าเถิด**” (ตำรายาแพทย์แผนไทยวัดจุนนาง
ตำบลท่าทอง อำเภอเมืองพิษณุโลก จังหวัดพิษณุโลก เอกสารจากสำนักศิลปะและ
วัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏพิบูลสงคราม เลขที่ พส.ข.0277, 2418, น. 21) สามารถ
กำหนดอายุเอกสาร (Dating) ตามระบบจารึกและเอกสารโบราณ ตรงกับ**วันเสาร์ที่ 11
ธันวาคม พ.ศ. 2418** รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

ตำรายาแพทย์แผนไทยวัดจุนนางฯ ถือเป็นเอกสารด้านการแพทย์แผนไทยของ
จังหวัดพิษณุโลกที่เก่าแก่อีกฉบับหนึ่ง มีอายุของเอกสารไล่เลี่ยกับตำรายาอีกฉบับซึ่งเก็บ
รักษาไว้ ณ สำนักศิลปะและวัฒนธรรมฯ เช่นเดียวกัน คือ **ตำรายาวัดพรหมพิราม** ตำบล
พรหมพิราม อำเภอพรหมพิราม จังหวัดพิษณุโลก เอกสารเลขที่ พส.ข.0215 ซึ่งปริวรรต
และศึกษาวิจัยโดยภัครพล แสงเงิน เอกสารฉบับนี้ระบุวันที่บันทึกเอกสารคือ **วันศุกร์ที่**

24 ธันวาคม พ.ศ. 2410 ตรงกับรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (ตำรายาแพทย์แผนไทยวัดพรหมพิราม เอกสารจากสำนักศิลปะและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏพิบูลสงคราม เลขที่ พส.ข.0215, 2410, น. 45) โดยตำรายาฉบับนี้รักษารสแสงเงิน (2564) ได้นำตำรับยาบางส่วนที่มีความสมบูรณ์ทางเนื้อหาการศึกษาเปรียบกับตำรับยาในตำราแพทย์ศาสตร์สงเคราะห์ ผลการวิจัยพบว่า ตำรับยาพรหมพักตร์ในตำรายาฉบับนี้มีความใกล้เคียงกับตำรับยาพรหมพักตร์ในตำราแพทย์ศาสตร์สงเคราะห์เป็นอย่างยิ่ง อีกทั้งตำรับยาพรหมพักตร์ของตำรายาวัดพรหมพิรามฯ ยังมีสรรพคุณรักษาโรคทางเดินปัสสาวะของบุรุษและสตรีอีกด้วย (ซึ่งไม่ปรากฏในตำราแพทย์ศาสตร์สงเคราะห์)

ดังนั้นคณะผู้วิจัยจะศึกษาตำรายาแพทย์แผนไทยวัดจุนนาง ตำบลท่าทอง อำเภอเมืองพิษณุโลก จังหวัดพิษณุโลก เอกสารจากสำนักศิลปะและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏพิบูลสงคราม เลขที่ พส.ข.0277 โดยมุ่งศึกษาด้านสารัตถะและความถี่ของเภสัชวัตถุ ทั้งนี้คณะผู้วิจัยจะปริวรรตให้เป็นภาษาไทยทั้งตามต้นฉบับและปัจจุบัน พร้อมทั้งศึกษาตามกรอบแนวคิดที่วางไว้ บทความวิจัยนี้จะก่อให้เกิดประโยชน์สำคัญต่อผู้ที่สนใจด้านองค์ความรู้ทางการแพทย์แผนไทยและการแพทย์พื้นบ้านของจังหวัดพิษณุโลก พ.ศ. 2418 รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวอีกด้วย

จุดประสงค์ของการวิจัย

1. ศึกษาสารัตถะ (essence) ของตำรับยาในตำรายาแพทย์แผนไทยวัดจุนนาง ตำบลท่าทอง อำเภอเมืองพิษณุโลก จังหวัดพิษณุโลก
2. ศึกษาความถี่ (frequency) ของเภสัชวัตถุในตำรายาแพทย์แผนไทยวัดจุนนาง ตำบลท่าทอง อำเภอเมืองพิษณุโลก จังหวัดพิษณุโลก

ขอบเขตของการวิจัย

การศึกษาวิจัยครั้งนี้เป็นการศึกษาวิจัยเชิงเอกสาร (documentary research) เฉพาะเอกสารต้นฉบับตำรายาแพทย์แผนไทยวัดจุงนาง ตำบลท่าทอง อำเภอเมืองพิษณุโลก จังหวัดพิษณุโลก เอกสารจากสำนักศิลปะและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏพิบูลสงคราม เลขที่ พส.ข.0277 เท่านั้น

กรอบแนวคิดและการทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องกับการวิจัย

การศึกษาวิจัยครั้งนี้เป็นการศึกษาเชิงเอกสาร (documentary research) ของตำรายาแพทย์แผนไทยโบราณ เอกสารจากสำนักศิลปะและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏพิบูลสงคราม โดยการศึกษาวิจัยเชิงเอกสารก่อนหน้านี้เกี่ยวกับเอกสารโบราณของสำนักศิลปะและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏพิบูลสงคราม คือ

งานของกานต์ธีรา จางตระกูล และคณะ (2563) ศึกษาเชิงวิเคราะห์วรรณกรรมเภสัชกรรมวัดท่านา ตำบลไผ่ล้อม อำเภอบางกระพูน จังหวัดพิษณุโลก เอกสารเลขที่ พส.ข.0232 และงานของเกศินี แก้วนิล และคณะ (2563) ศึกษาเชิงวิเคราะห์วรรณกรรมเภสัชกรรมวัดสระไม้แดง ตำบลอรุณฤกษ์ อำเภอเมืองพิษณุโลก จังหวัดพิษณุโลก เอกสารเลขที่ พส.ข.0226 ทั้งนี้งานวิจัย 2 เรื่องนี้เป็นการศึกษาเชิงเอกสารในภาพรวมของตำรายาตั้งแต่จำนวนตำรับยา เภสัชวัตถุ เภสัชกรรมและสรรพคุณ แต่ไม่ได้ศึกษาเชิงลึกในเรื่องของการจำแนกประเภทในการรักษาโรคและความถี่ของเภสัชวัตถุอย่างละเอียด

งานของณัฐมล พรมรอด และคณะ (2564) ศึกษารูปแบบการเขียนชื่อสมุนไพรในตำรายาวัดไพรสวรรค์ ตำบลบ้านไร่ อำเภอบางกระพูน จังหวัดพิษณุโลก เอกสารเลขที่ พส.ข.0264 งานของกรวิชัย บุญจันทร์ และคณะ (2564) ศึกษารูปแบบการเขียนชื่อสมุนไพรในตำรายาวัดวังพรม ตำบลวังทอง อำเภอวังทอง จังหวัดพิษณุโลก เอกสารเลขที่ พส.ข.0236 และงานของขวัญชนก จักรขุนซี (2564) ศึกษารูปแบบการเขียนชื่อสมุนไพร

ในตำรายาวัตถุดิบใหญ่ ตำบลดำตาล อำเภอบางกระทุ่ม จังหวัดพิษณุโลก เอกสารเลขที่ พส.ข.0283 ทั้งนี้งานวิจัยทั้ง 3 เรื่องนี้เป็นการศึกษาเชิงเอกสารที่มุ่งศึกษารูปแบบการบันทึกเฉพาะ “พืชวัตถุ” ในตำรายาแพทย์แผนไทยด้วยวิธีการศึกษาทางอักษรวិทยา โดยสามารถแบ่งรูปแบบการบันทึกชื่อพืชวัตถุได้อย่างหลากหลาย งานวิจัยทั้ง 3 เรื่องนี้เป็นประโยชน์อย่างยิ่งต่อขั้นตอนการปริวรรตตำรายาวัตถุดิบต่างๆ เนื่องจากเป็นพื้นที่อำเภอที่ใกล้เคียงกันของจังหวัดพิษณุโลก

งานวิจัยที่มีความใกล้เคียงทั้งจุดประสงค์ในการวิจัยและใช้เอกสารจากสำนักศิลปะและวัฒนธรรมฯ เช่นเดียวกัน คือ งานของชลิตา สอนจันทร์ และคณะ (2564) ศึกษาสารัตถะในตำรายาวัตถุดิบตำบลดงขี้เหล็ก อำเภอพรหมพิราม จังหวัดพิษณุโลก เอกสารเลขที่ พส.ข.0239 งานของนันท์รัตน์ ยอดกระโทม และคณะ (2564) ศึกษาสารัตถะในตำรายาวัตถุที่รับพวงเหนือ ตำบลดงขี้เหล็ก อำเภอพรหมพิราม จังหวัดพิษณุโลก เอกสารเลขที่ พส.ข.0235 งานของพอฤทัย ปัญญาจักร และคณะ (2564) ศึกษาสารัตถะในตำรายาวัตถุสะพานหิน ตำบลดงขี้เหล็ก อำเภอพรหมพิราม จังหวัดพิษณุโลก เอกสารเลขที่ พส.ข.0274 และงานของภัครพล แสงเงิน และอุเทน วงศ์สถิตย์ (2565) ศึกษาสารัตถะและความถี่ของตำรับยาจากตำรายาแพทย์แผนไทยของอำเภอพรหมพิราม จังหวัดพิษณุโลก จำนวน 18 ฉบับ งานวิจัยทั้ง 4 เรื่องนี้มุ่งศึกษาสารัตถะและความถี่ของเภสัชวัตถุของตำรายาโบราณกลุ่มอำเภอพรหมพิราม ซึ่งเป็นหนึ่งในอำเภอของจังหวัดพิษณุโลก เช่นเดียวกับตำรายาวัตถุดิบต่างๆ ซึ่งมีพื้นที่อยู่ในอำเภอเมืองพิษณุโลก จังหวัดพิษณุโลก ดังนั้นคณะผู้วิจัยเห็นว่า หากศึกษาวิจัยตำรายาแพทย์แผนไทยวัตถุดิบ ตำบลดงขี้เหล็ก อำเภอเมืองพิษณุโลก จังหวัดพิษณุโลก ด้วยกรอบแนวคิดเดียวกับการศึกษางานวิจัยทั้ง 4 เรื่องดังกล่าว น่าจะเห็นลักษณะร่วมหรือแตกต่างด้านสารัตถะและความถี่ของเภสัชวัตถุที่ปรากฏในตำรายาก็เป็นได้ ทั้งนี้คณะผู้วิจัยจะนำเสนอผลการวิเคราะห์ดังกล่าวในหัวข้อการอภิปรายผลการวิจัย

จากการทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องสามารถแบ่งกรอบแนวคิดในการวิจัยออกเป็น 2 ประเภทตามจุดประสงค์ของการศึกษาได้ดังนี้

1. กรอบแนวคิดด้านสารัตถะ (essence) เนื่องจากเนื้อหาที่ปรากฏในตำรายาแพทย์แผนไทยวัดจุนนาง ตำบลท่าทอง อำเภอเมืองพิษณุโลก จังหวัดพิษณุโลก เอกสารจากสำนักศิลปะและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏพิบูลสงคราม เลขที่ พส.ช. 0277 นั้น ไม่ได้เรียงเป็นระบบเหมือนตำรายาแผนโบราณแบบปัจจุบันที่ประกอบไปด้วยชื่อตำรับยา ส่วนประกอบ วิธีการปรุงยา และสรรพคุณ ทำให้ผู้อ่านในยุคปัจจุบันอ่านได้อย่างลำบาก ดังนั้นคณะผู้วิจัยจึงประยุกต์กรอบแนวคิดจากหนังสือรายการตำรับยาแผนไทยแห่งชาติ ฉบับกระทรวงสาธารณสุข พ.ศ. 2564 เป็นหลัก ว่าด้วยเรื่องการจัดแนกเนื้อหาตำรับยาแพทย์แผนโบราณพร้อมทั้งจำแนกสมุนไพรทั้งพืชวัตถุ สัตว์วัตถุ ธาตุวัตถุ น้ำกระสายยา วิธีการปรุงยา และสรรพคุณ ตัวอย่างดังนี้

ชื่อตำรับยา ตำรับที่ 1 ยาลมคนแก่

ที่มา : “๑ ยาลมคนแก่เอาเปลือกมะรุ้ม 1 ทองหลวง 1 เปลือกกุ่มบก 1 กุ่มน้ำ 1 ว่านน้ำ 1 สะค้าน 1 เปล้าทั้ง 2 ผักแพวแดง 1 กระเทียม 1 ไพล 1 ชิง 1 กระเทียม 1 พริกไทย 1 มะกรูด 5 ลูก 1 กระชาย 1 หอม 1 พริก 1 ตำเป็นลูกกลอน กินแก้ลมสารพัด ทั้งปวงหายแล”

(ตำรายาแพทย์แผนไทยวัดจุนนาง พส.ช.0277, 2418, น. 2)

ตารางที่ 1 ตำรับที่ 1 ยาลมคนแก้

1. พืชวัตถุ	- มะรุม (เปลือก) - ทองหลาง - กุ่มบก (เปลือก) - กุ่มน้ำ - ว่านน้ำ - สะค้าน - เปล้าทั้ง 2 - ผักแพวแดง - กระเทียม	- ไพล - ชิง - กระเทียม - พริกไทย - มะกรูด (ผล) 5 - กระชาย - หอม - พริก 1
2. สัตว์วัตถุ	ไม่ปรากฏ	
3. ธาตุวัตถุ	ไม่ปรากฏ	
4. กระสายยา	ไม่ปรากฏ	
5. เภสัชกรรม	นำตัวยาทิ้งหมดมาตำให้ละเอียด ปั้นเป็นลูกกลอนแล้วรับประทาน	
6. สรรพคุณ	แก้ลมสารพัดทั้งปวง	

ชื่อตำรับยา ตำรับที่ 2 ยาแก้ร้อนจากพิษของชาง

ที่มา : “๑ ยาแก้ร้อนพิษชาง ท่านให้เอารากหญ้าวัวคา 1 รากย่านาง 1 รากมะกอก 1 พวงมะเดื่อชุมพร 1 หัวบานเย็น 1 หัวถั่วพู 1 จันทน์ 2 ต้มกินหายแล”

(ตำรายาแพทย์แผนไทยวัดจุนนาง พส.ช.0277, 2418, น. 2)

ตารางที่ 2 ตำรับที่ 2 ยาแก้ร้อนจากพิษของชาง

1. พืชวัตถุ	- หล้าคา (ราก) - ย่านาง (ราก) - มะกอก (ราก) - มะเดื่อชุมพร (พวง)	- บานเย็น (หัว) - ถั่วพู (หัว) - จันทน์ 2
2. สัตว์วัตถุ	ไม่ปรากฏ	
3. ธาตุวัตถุ	ไม่ปรากฏ	
4. กระสายยา	ไม่ปรากฏ	
5. เกสกรรม	นำตัวยาทิ้งหมดมาต้มแล้วรับประทาน	
6. สรรพคุณ	แก้อาการร้อนจากพิษของชาง	

ชื่อตำรับยา ตำรับที่ 3 ยาแก้กระหายน้ำ

ที่มา : “๑ ยาแก้กระหายน้ำเอาหัวถั่วพู 1 เนระพูสี 1 บดละลายน้ำแล่น้ำตาลทรายกินหายแล”

(ตำรายาแพทย์แผนไทยวัดจุนนาง พส.ช.0277, 2418, น. 2)

ตารางที่ 3 ตำรับที่ 3 ยาแก้กระหายน้ำ

1. พืชวัตถุ	- ถั่วพู (หัว) - น้ำตาลทราย	- เนระพูสี
2. สัตว์วัตถุ	ไม่ปรากฏ	
3. ธาตุวัตถุ	ไม่ปรากฏ	
4. กระสายยา	น้ำ	
5. เกล็ดขรรคม	นำตัวยาทิ้งหมดบดละเอียดด้วยน้ำและน้ำตาลทรายแล้ว รับประทาน	
6. สรรพคุณ	แก้กระหายน้ำ	

หลังจากดำเนินการตามขั้นตอนดังกล่าวเสร็จสิ้นแล้ว คณะผู้วิจัยจะนำตำรับยาต่าง ๆ มาจำแนกสารัตถะตามการรักษาตามกลุ่มอาการของโรค โดยพิจารณาสรรพคุณของยาตำรับนั้นเป็นหลัก คณะผู้วิจัยใช้กรอบแนวคิดโดยประยุกต์จาก “หมวดที่ 1 ยาแผนไทยหรือแผนโบราณ บัญชียาหลักแห่งชาติ พ.ศ. 2556” เป็นหลักและเพิ่มเติมหัวข้อกลุ่มโรคที่ปรากฏในตำรายาแพทย์แผนไทยวิจัจุนงนาฯ ดังนี้

- 1) ยารักษากลุ่มอาการทางระบบไหลเวียนโลหิต (แก้ลม)
- 2) ยารักษากลุ่มอาการทางระบบทางเดินอาหาร
 - ก. กลุ่มยาขับลม บรรเทาอาการท้องอืด ท้องเฟ้อ
 - ข. กลุ่มยาบรรเทาอาการท้องผูก
 - ค. กลุ่มยาบรรเทาอาการท้องเสีย
 - ง. กลุ่มยาบรรเทาโรคสีดวงทวารหนัก
- 3) ยารักษากลุ่มอาการทางสูติศาสตร์และนรีเวชวิทยา
- 4) ยาแก้ไข้ ร้อนใน

- 5) ยารักษากลุ่มอาการของระบบทางเดินหายใจ
 - ก. ยาบรรเทาอาการแก้ไอ
 - ข. ยาบรรเทาอาการหวัด
- 6) ยาบำรุงโลหิต
- 7) ยาบำรุงกำลัง เจริญอาหาร เจริญอายุ
- 8) ยารักษากลุ่มอาการทางกล้ามเนื้อและกระดูก
 - ก. ยาสำหรับรับประทาน
 - ข. ยาสำหรับใช้ภายนอก
- 9) ยารักษากลุ่มอาการทางระบบผิวหนัง (มะเร็ง คุดทะราด¹และฝี)
- 10) ยารักษากลุ่มอาการทางระบบทางเดินปัสสาวะของบุรุษและสตรี
- 11) ยารักษากลุ่มโรคสันนิบาต (โรครวม)²
- 12) ยารักษากลุ่มซาง ดานขโมย³

¹ ชื่อโรคชนิดหนึ่ง เป็นโรคติดต่อชนิดเรื้อรัง ซึ่งผุดขึ้นภายนอกผิวกาย เป็นตุ่มเล็ก ๆ คล้ายหูด แล้วค่อย ๆ โตขึ้น ลักษณะคล้ายดอกกะหล่ำปลี มีอาการไข้ตัวร้อน เบื่ออาหาร น้ำหนักลด กลุ่มดังกล่าวมักขึ้นตามขา เท้า ตามใบหน้า บริเวณจมูก เป็นต้น (กระทรวงศึกษาธิการ, 2542, น. 772)

² ความเจ็บป่วยอันเกิดจากกองสมุฏฐานปิตตะ วาตะ และเสมหะ ร่วมกันกระทำให้เกิดโทษเต็มกำลังในวันที่ 30 ของการเจ็บป่วย (พจนานุกรมศัพท์แพทย์และเภสัชกรรมไทย, 2553, น. 244) ตำราแพทย์ศาสตร์สงเคราะห์ว่า ชื่อโรคชนิดหนึ่ง เกิดจากธาตุ 3 กองในร่างกาย คือ น้ำดี เสมหะ และลม เป็นโทษขึ้นพร้อม ๆ กัน ทำให้ร่างกายเป็นไข้ พิษของไข้มีอาการหนาวสั่นและเพื่อ เป็นต้น (กระทรวงศึกษาธิการ, 2542, น. 875)

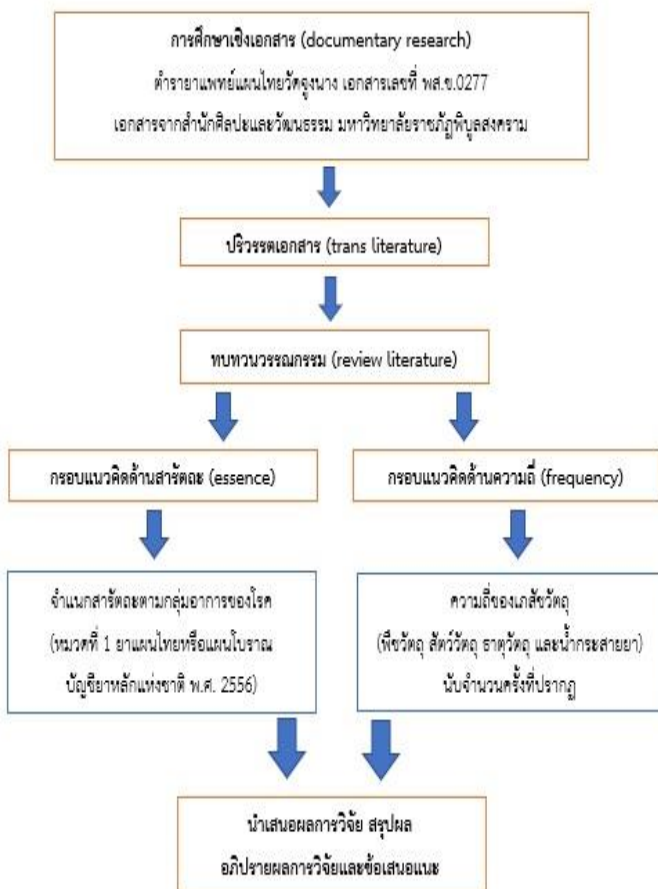
³ โรคเด็กประเภทหนึ่ง มักเกิดในเด็กเล็ก ทำให้มีอาการตัวร้อน เชื้อมซึม ปากแห้ง อาเจียน กินอาหารไม่ได้ ท้องเดิน มีเม็ดขึ้นในปาก ในคอ ลิ้นเป็นฝ้า เป็นต้น แบ่งออกเป็น 2 ประเภท คือ ซางเจ้าเรือนหรือซางจร ทั้งซางเจ้าเรือนและซางจร จะทำให้มีอาการแตกต่างกันตามวันเกิดของเด็ก (พจนานุกรมศัพท์แพทย์และเภสัชกรรมไทย, 2553, น. 123)

- 13) ยารักษาากลุ่มกาฬิงคลี⁴ทั้งภายนอกและภายใน กลุ่มฝีในร่างกาย
- 14) ยารักษาากลุ่มอาการโรคเกี่ยวกับปาก
- 15) ยารักษาากลุ่มอาการโรคเกี่ยวกับหู คอ
- 16) ยารักษาากลุ่มอาการโรคเกี่ยวกับดวงตา
- 17) ยากลุ่มล่อมตับดับพิษ
- 18) ยารักษาากลุ่มถอนพิษ เปื้อเมา
- 19) ยารักษาากลุ่มอาการคุณไสย
- 20) ยารักษาากลุ่มอาการชัก คลั่ง ไม่ได้สติ
- 21) ไม่สามารถระบุสรรพคุณในการรักษาโรค
- และ 22) อื่น ๆ คือ ไม่เข้ากับทั้ง 21 ประเภท ข้างต้น

2. กรอบแนวคิดด้านความถี่ (frequency) ในการวิจัยครั้งนี้ คณะผู้วิจัยจะสังเคราะห์แนวคิดของงานวิจัยก่อนหน้านี้ที่ปรากฏการนับความถี่ของเภสัชวัตถุที่ปรากฏในตำรายามาใช้เป็นกรอบแนวคิดด้านความถี่ของเภสัชวัตถุที่ปรากฏในตำรายาแพทย์แผนไทยวัดจุนนาง ตำบลท่าทอง อำเภอเมืองพิษณุโลก จังหวัดพิษณุโลก ทั้งนี้วิธีการนับความถี่ของเภสัชวัตถุนั้น คณะผู้วิจัยจะบันทึกความถี่ของตัวยาที่ปรากฏในตำรายาตั้งแต่ **พืชวัตถุ สัตว์วัตถุ ธาตุวัตถุ และน้ำกระสายยา** ด้วยการนับจำนวนครั้งของเภสัชวัตถุที่ปรากฏในตำรายาแพทย์แผนไทยวัดจุนนาง ตำบลท่าทอง อำเภอเมืองพิษณุโลก จังหวัดพิษณุโลกเท่านั้น การนับความถี่ที่ปรากฏนี้จะช่วยแสดงให้เห็นถึงความนิยมของการใช้เภสัชวัตถุในตำรายาแพทย์แผนไทยวัดจุนนาง ตำบลท่าทอง อำเภอเมืองพิษณุโลก จังหวัด

⁴ ชื่อโรคชนิดหนึ่ง อาการของโรค เกิดที่น้ำดีพิการ ทำให้นัยน์ตาเหลือง อุจจาระปัสสาวะเหลือง ทำให้มีอาการไข้ ภายในกายร้อน ทูรณทุรย หายใจหอบ และกระหาย เป็นต้น (กระทรวงศึกษาธิการ, 2542, น. 760)

พิษณุโลก เพื่อใช้ในการรักษาโรคต่าง ๆ และยังเป็นข้อมูลพื้นฐานสำคัญทางเอกสาร
ต้นฉบับตำรายาแผนโบราณสำหรับการศึกษาต่อยอดทางด้านการแพทย์แผนไทยต่อไปใน
อนาคตโดยสามารถสรุปเป็นแผนภาพได้ดังต่อไปนี้

แผนภาพที่ 1 กรอบแนวคิดของการวิจัย

นิยามศัพท์เฉพาะ

1. **สารัตถะ** หมายถึง เนื้อหาหรือสาระสำคัญของเรื่อง
2. **เภสัชวัตถุ** หมายถึง ส่วนประกอบที่นำมาใช้ในการปรุงยา คือ พืชวัตถุ สัตว์วัตถุและธาตุวัตถุ หมอยาทุกคนจะต้องมีความรู้ในข้อนี้ เพราะเป็นความรู้หลักในปรุงยาเพื่อรักษาโรค (ลัดดาวัลย์ คุรุปัญญามาศย์ (บรรณาธิการ), 2558, น. 25-26)
3. **พืชวัตถุ** หมายถึง ส่วนประกอบของยาที่มีที่มาจากส่วนต่าง ๆ ของพืช เช่น เหง้า ราก ดอก ใบ กระพี้ แก่น เป็นต้น (ลัดดาวัลย์ คุรุปัญญามาศย์ (บรรณาธิการ), 2558, น. 26)
4. **สัตว์วัตถุ** หมายถึง ส่วนประกอบของยาที่มีที่มาจากส่วนต่าง ๆ ของสัตว์ เช่น ขน เล็บ เขี้ยว หนัง ขา งา อวัยวะต่าง ๆ เป็นต้น (ลัดดาวัลย์ คุรุปัญญามาศย์ (บรรณาธิการ), 2558, น. 41-42)
5. **ธาตุวัตถุ** หมายถึง ส่วนประกอบของยาที่มีที่มาจากแร่ธาตุทั้งในธรรมชาติ และประกอบขึ้นเองด้วยฝีมือมนุษย์ (ลัดดาวัลย์ คุรุปัญญามาศย์ (บรรณาธิการ), 2558, น. 52)
6. **น้ำกระสายยา** หมายถึง ของเหลวที่ได้จากธรรมชาติโดยตรง หรือเตรียมได้จากผลิตภัณฑ์ธรรมชาติ หรือจากเครื่องยาสมุนไพร โดยการนำมาต้ม แช่ว อบ คั้น ละลาย ที่แพทย์โบราณใช้เพื่อผสมกับเครื่องยาอื่น ๆ ในตำรับ เพื่อช่วยเตรียมยาให้เป็นรูปแบบยาบางประเภท ช่วยละลายยาแผนโบราณบางรูปแบบเพื่อให้สะดวกในการกลืนกิน ไม่ฝืด หรือติดคอ หรือทำให้นานออกฤทธิ์ แสดงฤทธิ์ได้เร็วและดีขึ้น (ชยันต์ พิเชียรสุนทร และคณะ, 2560, น. 140)
7. **เภสัชกรรม** หมายถึง วิธีการปรุงยาของแพทย์แผนโบราณมีทั้งสิ้น 28 วิธี เช่น ยาต้ม สับยาเป็นชิ้นเป็นท่อนใส่ลงในหม้อ เติมน้ำต้มรินแต่น้ำกิน ยาดอง แช่วัวยา

ด้วยน้ำสุราหรือน้ำท่า รินน้ำกิน ยามสมแล้วดื่มเอาน้ำอาบ เป็นต้น (ลัดดาวัลย์ ครูปัญญา มาตรฐาน (บรรณาธิการ), 2558, น. 139)

วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษาเชิงวิเคราะห์เอกสารต้นฉบับตำรายาแพทย์แผนไทยวัดจุนนาง ตำบลท่าทอง อำเภอเมืองพิษณุโลก จังหวัดพิษณุโลก เอกสารจากสำนักศิลปะและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏพิบูลสงคราม เลขที่ พส.ข.0277 คณะผู้วิจัยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาสารัตถะ (substance) และความถี่ (frequency) ของเภสัชวัตถุในตำรายาแพทย์แผนไทยวัดจุนนาง ตำบลท่าทอง อำเภอเมืองพิษณุโลก จังหวัดพิษณุโลก โดยมีวิธีดำเนินการวิจัย ดังนี้

1. ขั้นตอนเตรียมการวิจัย คณะผู้วิจัยดำเนินการศึกษาค้นคว้าเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาตำรายาแผนโบราณเป็นหลัก พร้อมทั้งจำแนกประเภทของการศึกษาและนำความรู้จากงานต่าง ๆ มาประยุกต์ใช้ในการวิจัยครั้งนี้

2. ขั้นตอนเก็บรวบรวมข้อมูล คณะผู้วิจัยปฎิวัติตำรายาตามหลักการปฎิวัติเอกสารโบราณ โดยการปฎิวัติจะแบ่งตารางออกเป็น 2 ฝั่ง คือ การปฎิวัติตามต้นฉบับ (ถอดตามรูปที่เห็นทุกประการ) และการปฎิวัติเป็นภาษาไทยปัจจุบัน ตัวอย่าง ดังนี้

ตารางที่ 4 ยาเหลือ ยาหอม และยาแก้ซางจากตำรายาแพทย์แผนไทยวัดจุนนางฯ

หน้าที่	บรรทัด	ปริวรรตตามต้นฉบับ	ปริวรรตเป็นภาษาไทย ปัจจุบัน
3	1	คิแมงสาบ 1 น้ำประสันทอง 1 ลิ่น ทะเล 1 กระตองแมงดา 1 บทเปนแทง ไวกวาดน้ำเลาก่อนได้น้ำก่อได้ ยาเลื่อง ทันให้อาก	ชี้แมลงสาบ 1 น้ำประสานทอง 1 ลิ่นทะเล 1 กระตองแมงดา 1 บด เป็นแทงไวกวาดน้ำเหล้าก็ได้ น้ำก็ ได้ ๑ ยาเลื่อง ท่านให้อากะเพรา
	2	เพราทั้ง 2 ใบพริก 1 ใบโพแดง 1 ใบ สะวาด 1 ลนทม 1 น้ำประสานทอง 1 ลิ่นทะเล 1 คิแมงสาบ 1 ลูกประคำฎี ควาย 1	ทั้ง 2 ใบพริก 1 ใบโพแดง 1 ใบ สวาด 1 ลนทม 1 น้ำประสานทอง 1 ลิ่นทะเล 1 ชี้แมลงสาบ 1 ลูก ประคำติควาย 1 ขมิ้นอ้อย 1 จัน
	3	คมีนออย 1 จันททั้ง 2 บทเปนแทงไวโร ลายเลาก่อนไต่กวาดกะเลาก่อนไต่ถีนัก แล ๑ ยาหอมทันให้อาละย้อม 1 ไคร์	ทั้ง 2 บดเป็นแทงไวละลายเหล้าก็ได้ ไต่กวาดกับเหล้าก็ได้ ถีนักแล ๑ ยา หอม ท่านให้อาละย้อม 1 ไคร์เครือ
	4	เครียว 1 พืชะวาด 1 วารลอนทอง 1 วารกลีบแลด 1 วารประ 1 หัสดำ 1 เนละพูสี 1 พรหมมี 1 วารน้ำ 1 ใบสุ่ม เสนเกษรทั้ง	1 พืชนาคน 1 วานรอนทอง 1 วาน กิบแรด 1 วานเประ 1 หัสดำ 1 เนระพูสี 1 พรหมมี 1 วานน้ำ 1 ใบ ชุมเสน เกสรทั้ง 5 จันททั้ง 2 โกฐ
	5	5 จันททั้ง 2 โกฐหื้อบ้อ 1 บทเปนแทง ไวระลายน้ำดอกมะริ กินเปนยาชูกใจ ใช้ทรงก่อได้ถีนักแล ฯ ยาทรงทั้ง ปองทันให้อา	หัวบัว 1 บดเป็นแทงละลายน้ำดอก มะลิกินเป็นยาชูกใจ ใช้ซางก็ได้ ถีนักแล ฯ ยาซางทั้งปวง ท่านให้อา ชุมเห็ดทั้ง 5 ชี้กาททั้ง 2 เปลือก
	6	สุ่มเห็ดทั้ง 5 คิกาททั้ง 2 เปริอบไขเนา 1 ชิงแห้ง 1 ม กรุดผา 4 เอา 3 ใบม็ก กา 1 ฝักคูน 1 เชือกเขานั่ง 1 กเทียม 3 หัวต้ม	ไขเนา 1 ชิงแห้ง 1 มะกรูดผา 4 เอา 3 ใบมดกา 1 ฝักคูน 1 เชือก เขาหนึ่ง 1 กระเทียม 3 หัว ต้ม

3. ชั้นวิเคราะห์ข้อมูล

3.1 ศึกษาวิเคราะห์สารัตถะ (substance) ของตำรายาแพทย์แผนไทย วัตจุนาง ตำบลดงท่าทอง อำเภอเมืองพิษณุโลก จังหวัดพิษณุโลก โดยวิธีการจำแนกสารัตถะกลุ่มอาการของโรคโดยการพิจารณาจากสรรพคุณเป็นหลัก

3.2 ศึกษาวิเคราะห์ความถี่ (frequency) ของเภสัชวัตถุในตำรายาแพทย์แผนไทยวัตจุนาง ตำบลดงท่าทอง อำเภอเมืองพิษณุโลก จังหวัดพิษณุโลก

4. ชั้นสรุปและอภิปรายผลการวิจัย

คณะผู้วิจัยจะสรุปผลการวิจัยและอภิปรายผลการวิจัยในรูปแบบเล่มวิจัยฉบับสมบูรณ์และนำผลการศึกษาเผยแพร่ต่อสาธารณชนในรูปแบบของบทความวิจัยในวารสารหรือรายงานการประชุมวิชาการระดับชาติ

ผลการวิจัย

การศึกษาเชิงวิเคราะห์เอกสารต้นฉบับตำรายาแพทย์แผนไทยวัตจุนาง ตำบลดงท่าทอง อำเภอเมืองพิษณุโลก จังหวัดพิษณุโลก เอกสารจากสำนักศิลปและวัฒนธรรมมหาวิทยาลัยราชภัฏพิบูลสงคราม เลขที่ พส.ข.0277 มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาสารัตถะ (essence) ของตำรับยาและความถี่ (frequency) ของเภสัชวัตถุ ผลการศึกษาพบว่า เอกสารฉบับนี้ระบุวันที่บันทึกเอกสารคือ เสาร์ที่ 11 ธันวาคม พ.ศ. 2418 รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว มีตำรับยาที่ใช้ในการรักษาโรคต่าง ๆ จำนวนทั้งสิ้น 555 ตำรับ สามารถจำแนกสารัตถะของตำรับยาตามกลุ่มอาการของโรค ทั้งนี้เมื่อพิจารณาจากสรรพคุณในการรักษาโรคเป็นหลักและจำแนกตามกลุ่มอาการของโรคแล้วสามารถเรียงลำดับจากมากไปหาน้อยได้ ดังนี้

อันดับที่ 1 ยาแก้ไอ พบจำนวนทั้งสิ้น 185 ตำรับ

อันดับที่ 2 ยารักษากลุ่มอาการทางสูติศาสตร์และนรีเวชวิทยา พบจำนวนทั้งสิ้น 102 ตำรับ

อันดับที่ 3 ยารักษากลุ่มอาการทางระบบทางเดินอาหาร พบจำนวนทั้งสิ้น 99 ตำรับ

อันดับที่ 4 ยารักษากลุ่มขาง ตานขโมย พบจำนวนทั้งสิ้น 71 ตำรับ

อันดับที่ 5 ยารักษากลุ่มโรคสันนิบาต (โรครวม) พบจำนวนทั้งสิ้น 52 ตำรับ

อันดับที่ 6 ยารักษากลุ่มอาการทางระบบผิวหนัง จำพวกมะเร็ง คุดทะราด และฝี พบจำนวนทั้งสิ้น 43 ตำรับ

อันดับที่ 7 ยารักษากลุ่มอาการชัก คลั่ง ไม่ได้สติ พบจำนวนทั้งสิ้น 17 ตำรับ

อันดับที่ 8 ยารักษากลุ่มอาการของระบบทางเดินหายใจ พบจำนวนทั้งสิ้น 12 ตำรับ

อันดับที่ 9 ยารักษากลุ่มอาการโรคเกี่ยวกับปาก พบจำนวนทั้งสิ้น 10 ตำรับ

อันดับที่ 10 ยารักษากลุ่มอาการทางระบบทางเดินปัสสาวะของบุรุษและสตรี พบจำนวนทั้งสิ้น 9 ตำรับ

อันดับที่ 11 ยารักษากลุ่มถอนพิษ เบื่อเมาและยารักษากลุ่มกาฬลงคลี ทั้งภายนอกและภายใน รวมถึงฝีในร่างกาย พบจำนวนทั้งสิ้น 8 ตำรับ

อันดับที่ 12 ยารักษากลุ่มอาการคุณไสยและอื่น ๆ (ไม่เข้ากับทั้ง 21 ประเภท) พบจำนวนทั้งสิ้น 7 ตำรับ

อันดับที่ 13 ยารักษากลุ่มอาการทางกล้ามเนื้อและกระดูก พบจำนวนทั้งสิ้น 6 ตำรับ

อันดับที่ 14 ยาบำรุงโลหิต ยาบำรุงกำลัง เจริญอาหาร เจริญอายุและกลุ่มไม่สามารถระบุสรรพคุณในการรักษาโรค พบจำนวนทั้งสิ้น 3 ตำรับ

อันดับที่ 15 ยารักษากลุ่มอาการโรคเกี่ยวกับดวงตา พบจำนวนทั้งสิ้น 2 ตำรับ
และอันดับที่ 16 ยารักษากลุ่มอาการโรคเกี่ยวกับหู คอ และยากลุ่มล้าตบ
ดับพิษ พบจำนวนทั้งสิ้น 1 ตำรับ

ตำรับยาที่พบ 5 อันดับแรกนั้น สามารถจำแนกประเภทตามสรรพคุณที่ปรากฏ
ได้ดังนี้

อันดับที่ 1 ยาแก้ไข้ พบจำนวนทั้งสิ้น 185 ตำรับ จำแนกได้ 7 ประเภท ดังนี้

1. ตำรับยาแก้อาการต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นจากไข้ ไข้ คือ ความเจ็บป่วยทางกาย
หรือทางจิต เช่น ไข้พิษ ไข้กาฬ ไข้เหนือ ไข้หวัด นอกจากนี้ในทางการแพทย์แผนไทย
ยังมีไข้ตัวเย็นอันเกิดจากธาตุไฟพิการ และยังหมายถึง อาการครั่นเนื้อครั่นตัวสะบັตร้อน
สะท้านหนาว ปวดเมื่อยเนื่องจากความเจ็บป่วย (พจนานุกรมศัพท์แพทย์และเภสัชกรรม
ไทย, 2553, น. 71) โดยส่วนใหญ่ปรากฏตำรับยาแก้อาการจากไข้ที่ทำให้คนไข้มีอาการ
ต่าง ๆ เช่น ตาเหลือง อาเจียน เหงื่อตก ปวดศีรษะ นอนไม่หลับ เป็นต้น จำนวน 97
ตำรับ (พบมากที่สุด)

2. ตำรับยาแก้ไข้สันนิบาตและรากสาด เป็นตำรับยาที่ระบุรักษาไข้สันนิบาต
และรากสาด โดยไข้สันนิบาต คือ ไข้รวม ไข้ทั่วไป ส่วนไข้รากสาด คือ ไข้กาฬกลุ่มหนึ่ง
ผู้ป่วยมีอาการร้อนจัด มือเท้าเย็น ปวดศีรษะมาก ตาแดง เพ้อ มือกำเท้ากำ ตาเหลือกตา
ซ้อน หรืออาจมีอาการตัวเย็น เหงื่อออกมาก แต่ร้อนภายใน หอบ สะอึก ล้นกระด้างคาง
แข็ง เชื่อมมัว ไม่มีสติ นอกจากนี้ยังอาจมีอาการถ่ายเป็นเลือด ไข้เป็นเลือด และอาเจียน
เป็นเลือด (พจนานุกรมศัพท์แพทย์และเภสัชกรรมไทย, 2553, น. 87) จำนวน 45 ตำรับ

3. ตำรับยาแก้ไข้สารพัด (ครอบจักรวาล) คือ ตำรับยาที่ระบุสรรพคุณรักษา
ไข้ได้ทุกชนิด จำนวน 22 ตำรับ

4. ตำรับยาแก้ไข้ตรีโทษ คือ ใช้หรือความเจ็บป่วยอันเกิดจากกองสมุฏฐาน ปิตตะ วาตะ และเสมหะ ร่วมกันกระทำให้เกิดโทษ (พจนานุกรมศัพท์แพทย์และเภสัชกรรมไทย, 2553, น. 80) จำนวน 10 ตำรับ

5. ตำรับยาแก้ไข้สามฤดู คือ โรคชนิดหนึ่ง มักเกิดขึ้นในช่วงรอยต่อของแต่ละฤดู ผู้ป่วยมักมีไข้สลับร้อน สะท้านหนาวกระหายน้ำ เป็นต้น (พจนานุกรมศัพท์แพทย์และเภสัชกรรมไทย, 2553, น. 83-84) จำนวน 6 ตำรับ

6. ตำรับยาแก้ไข้ฆมหานิล คือ ใช้พิษไข้กาฬชนิดหนึ่ง ผู้ป่วยมีตุ่มหรือเม็ดขึ้นอยู่ใต้ผิวหนัง เห็นเป็นเงาสีน้ำเงินเข้ม (เหมือนสนิม) อยู่ในเนื้อ มีอาการคล้ายกับไข้หามาฆ (พจนานุกรมศัพท์แพทย์และเภสัชกรรมไทย, 2553, น. 85) จำนวน 3 ตำรับ

7. ตำรับยาแก้ไข้ลมเพลมพัด คือ โรคชนิดหนึ่ง มักไม่ทราบสาเหตุ ผู้ป่วยมีอาการแตกต่างกันออกไป เช่น อาจมีไข้ จุกเสียดในท้อง อาเจียน ละเมอเพ้อพก (พจนานุกรมศัพท์แพทย์และเภสัชกรรมไทย, 2553, น. 90) จำนวน 2 ตำรับ

อันดับที่ 2 ยารักษากลุ่มอาการทางสูติศาสตร์และนรีเวชวิทยา พบจำนวนทั้งสิ้น 102 ตำรับ จำแนกได้ 3 ประเภท ดังนี้

1. ตำรับยาแก้กลุ่มอาการทางสูติศาสตร์หรือครรภ์รักษา คือ ความเจ็บป่วยของสตรีมีครรภ์ตั้งแต่ตั้งครรภ์จนถึงคลอดบุตร การดูแลรักษาพยาบาลหญิงตั้งครรภ์ให้เป็นปกติ (พจนานุกรมศัพท์แพทย์และเภสัชกรรมไทย, 2553, น. 99) จำนวน 78 ตำรับ (พบมากที่สุด)

2. ตำรับยาแก้มดลูก คือ โรคชนิดหนึ่งเกิดกับผู้หญิง ผู้ป่วยมักมีระดูขาว ปัสสาวะขุ่นข้น บางครั้งบริเวณขอบทวารเบาอาจเป็นเม็ดหรือแผล คัน เปื่อย แสบ เหม็นคาว มีอาการแสบอก กินอาหารไม่รู้รส ปวดหลัง เสียสมดุล เป็นต้น (พจนานุกรมศัพท์แพทย์และเภสัชกรรมไทย, 2553, น. 206) จำนวน 15 ตำรับ

3. ตำรับยาบำรุงโลหิตในสตรีมีครรภ์ คือ ตำยาที่มุ่งเน้นการบำรุงโลหิตและขับโลหิตเสียในกลุ่มสตรีมีครรภ์ จำนวน 9 ตำรับ

อันดับที่ 3 ยารักษากลุ่มอาการทางระบบทางเดินอาหาร พบจำนวนทั้งสิ้น 99 ตำรับ จำแนกได้ 4 ประเภท ดังนี้

1. ตำรับยาแก้อาเจียน คือ ตำรับยาที่มุ่งรักษาอาการอาเจียนจากความผิดปกติของระบบทางเดินอาหาร จำนวน 78 ตำรับ (พบมากที่สุด)

2. ตำรับยาแก้พรดิก คือ ตำรับยาแก้อาการพรดิก ผู้ป่วยจะมีอาการท้องผูกมาก มีอุจจาระเป็นก้อนแข็งคล้ายขี้แมวหรือขี้แพะ (พจนานุกรมศัพท์แพทย์และเภสัชกรรมไทย, 2553, น. 190) จำนวน 9 ตำรับ

3. ตำรับยาแก้ลมในท้อง คือ ตำรับยาที่มุ่งรักษาอาการที่ลมในท้องไม่เป็นปกติ ท้องอืด ท้องเฟ้อ จำนวน 7 ตำรับ

4. ตำรับยาแก้อาการท้องเสีย คือ ตำรับยาที่มุ่งแก้อาการลงท้องหรือท้องเสีย ถ่ายอุจจาระบ่อย (กระทรวงศึกษาธิการ, 2542, น. 851) จำนวน 5 ตำรับ

อันดับที่ 4 ยารักษากลุ่มชาว ดานขโมย พบจำนวนทั้งสิ้น 71 ตำรับ จำแนกได้ 4 ประเภท ดังนี้

1. ตำรับยาแก้ชาวขโมย (ชาวโจร) คือ ชาวเจ้าเรือนประจำเด็กเกิดวันเสาร์ มีแม่ชาว 8 ยอด มักเกิดกับเด็กตั้งแต่อายุ 3 วันไปจนถึง 1 ขวบกับ 6 เดือน เด็กที่ป่วยเป็นโรคนี้อาจมีอาการแสดงออกที่ปากและลิ้น และเพดานปากเป็นเม็ดยอตสีเหลืองขอบแดง แล้วเปื่อยลามไปทั้งตัว ผู้ป่วยจะมีอาการท้องเดินไม่หยุด อุจจาระมีสีและกลิ่นเหมือนน้ำไข่ม้วน น้ำคาวปลา หรือน้ำล้างเนื้อ อุจจาระอาจเป็นมูกหรือเป็นเลือดด้วย ซึ่งอาจรักษาให้

หายได้ใน 17 วัน หากรักษาไม่หายอาการรุนแรงขึ้นถึงตายได้ (พจนานุกรมศัพท์แพทย์และเภสัชกรรมไทย, 2553, น. 129-130) จำนวน 45 ตำรับ (พบมากที่สุด)

2. ตำรับยาแก้ซางเพลิง คือ ซางเจ้าเรือนประจำเด็กเกิดวันอาทิตย์ เด็กที่ป่วยเป็นโรคนี้อาจเริ่มมีเมื่อยอดที่เป็นแม่ซาง 4 เม็ด เกิดที่บริเวณฝ่าเท้าเมื่ออายุได้ 7 วัน และมีเมื่อยอดที่เป็นบริวารอีก 40 เม็ด ขึ้นที่หน้าแข้งซางละ 20 เม็ด ซึ่งอาจรักษาให้หายได้ใน 11 วัน แต่ถ้ารักษาไม่หายและมีอาการคงอยู่ แม่ซางและบริวารจะกระจายออกไป ทำให้เกิดอาการต่าง ๆ เช่น เมื่อแม่ซางและบริวารกระจายขึ้นไปจากกลางหน้าแข้งถึงหัวเข่าเป็นเม็ดสีแดงลามออกไปเหมือนไฟไหม้ ทำให้มีอาการปวด เมื่อมีอาการรุนแรงขึ้นอาจถึงตายได้ (พจนานุกรมศัพท์แพทย์และเภสัชกรรมไทย, 2553, น. 136) จำนวน 12 ตำรับ

3. ตำรับยาแก้ซางข้าง คือ ซางเจ้าเรือนประจำเด็กเกิดวันศุกร์ ซางชนิดนี้มีแม่ซาง 8-9 ยอด มีบริวาร 80 ยอด เกิดกับเด็กตั้งแต่เมื่อออกจากเรือนไฟได้ 3 เดือน แม่ซางและบริวารจะขึ้นกระจายไปตามแขน ขา ขา�โครง กลางหลัง ทำให้มีอาการไอ คอแห้ง เจ็บคออาเจียนเป็นลมเปล่า ๆ คอเปื่อย คันทั้งตัว มีแผลพุพอง หากขึ้นที่กระเพาะอาหารและลำไส้จะทำให้กินอาหารไม่ได้ เปื้ออาหาร ท้องผูกเป็นพรรดิก โรคนี้อาจรักษาให้หายได้ใน 16 วัน แต่ถ้ารักษาไม่หายอาจมีอาการรุนแรงถึงตายได้ (พจนานุกรมศัพท์แพทย์และเภสัชกรรมไทย, 2553, น. 131) จำนวน 10 ตำรับ

4. ตำรับยาแก้ตานขโมย คือ โรคเด็กประเภทหนึ่ง มักเกิดในเด็กเล็ก ทำให้มีอาการตัวร้อน เชื้อมซึม ปากแห้ง อาเจียน กินอาหารไม่ได้ ท้องเดิน มีเม็ดขึ้นในปาก ในคอ ลื่นเป็นฝ้า เป็นต้น แบ่งออกเป็น 2 ประเภท คือ ซางเจ้าเรือนหรือซางจร ทั้งซางเจ้าเรือนและซางจร จะทำให้มีอาการแตกต่างกันตามวันเกิดของเด็ก (พจนานุกรมศัพท์แพทย์และเภสัชกรรมไทย, 2553, น. 123) จำนวน 4 ตำรับ

อันดับที่ 5 ยารักษากลุ่มโรคสันนิบาต (โรครวม) พบจำนวนทั้งสิ้น 52 ตำรับ
จำแนกได้ 3 ประเภท ดังนี้

1. ตำรับยาแก้อาการต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นจากสันนิบาต คือ ตำรับยาที่ระบุนรักษาอาการจากสันนิบาตต่าง ๆ เช่น อาการตัวร้อน ชักกระตุก กระจายน้ำ อาเจียน เป็นต้น จำนวน 42 ตำรับ

2. ตำรับยาแก้สันนิบาตพุทธรักษ์ คือ สันนิบาตโรคลมชนิดหนึ่ง ผู้ป่วยมักมีอาการชัก กระสับกระส่าย ขบฟัน ตาเหลือก ตาเบิกกว้าง ปากเขียว มือกำท้าวอ แยกแข้งแยกขา ไม่มีสติ เป็นต้น (พจนานุกรมศัพท์แพทย์และเภสัชกรรมไทย, 2553, น. 224) จำนวน 7 ตำรับ

3. ตำรับยาแก้สันนิบาตสองคลอง คือ อาการที่เกิดขึ้นพร้อมกันของการอาเจียนกับท้องเสีย (พจนานุกรมศัพท์แพทย์และเภสัชกรรมไทย, 2553, น. 244) จำนวน 3 ตำรับ

ตำรายาแพทย์แผนไทยวัดจุนนาง ตำบลท่าทอง อำเภอเมืองพิษณุโลก จังหวัดพิษณุโลก มีเภสัชวัตถุที่ปรากฏในตำรายา คือ 1. พืชวัตถุ 2. สัตว์วัตถุ 3. ธาตุวัตถุ และ 4. น้ำกระสายยา ดังนี้

พืชวัตถุในตำรับตำรายาแพทย์แผนไทยวัดจุนนาง ตำบลท่าทอง อำเภอเมืองพิษณุโลก จังหวัดพิษณุโลก พบทั้งสิ้น 506 ชนิด สามารถเรียงลำดับความถี่ที่พบจากมากไปหาน้อย 10 อันดับแรกได้ดังนี้

อันดับ 1 คือ **ชิง** (ชิง 109 ชิงแห้ง 9 ชิงสด 2 น้ำชิง 4) ตำรับ พบจำนวนทั้งสิ้น 124 ตำรับ

อันดับ 2 คือ **พริก** (พริก 71 เมล็ด 2 ราก 1) พบจำนวนทั้งสิ้น 74 ตำรับ

อันดับ 3 คือ **ติบลิ** พบจำนวนทั้งสิ้น 63 ตำรับ

อันดับ 4 คือ **ขมิ้นอ้อย** (ขมิ้นอ้อย 58 น้ำ 1) พบจำนวนทั้งสิ้น 59 ตำรับ

อันดับ 5 คือ **กระเทียม** (กระเทียม 47 หัว 2 กลีบ 2 น้ำ 4 กระเทียมสุก 1 ราก 1) พบจำนวนทั้งสิ้น 57 ตำรับ

อันดับ 6 คือ **บอระเพ็ด** (บอระเพ็ด 49 ราก 1 ต้น 1 ใบ 2 ผล 1 เถา 1) พบจำนวนทั้งสิ้น 55 ตำรับ

อันดับ 7 คือ **มะนาว** (มะนาว 2 เมล็ด 5 ผล 2 น้ำ 28 ราก 11 ใบ 4) พบจำนวนทั้งสิ้น 52 ตำรับ

อันดับ 8 คือ **ข้าว** (น้ำข้าวข้าว 40 น้ำข้าว 2 ราก 2 ข้าวสุก 1 ข้าวตอก 1 ข้าวตัง 1) พบจำนวนทั้งสิ้น 47 ตำรับ

อันดับ 9 คือ **ยาข้าวเย็นและแห้วหมู** (แห้วหมู 17 หัวแห้วหมู 17) พบจำนวนทั้งสิ้น 34 ตำรับ

อันดับ 10 คือ **จันทน์ 2** (จันทน์ 2 30 น้ำจันทน์ 2 2) และ **ไพล** (ไพล 25 ราก 1 ต้น 1 ใบ 2 ผล 1 เถา 1 ถ่าน 1) พบจำนวนทั้งสิ้น 32 ตำรับ

สัตว์วัตถุในตำรับตำรายาแพทย์แผนไทยวัดจุงนาง ตำบลท่าทอง อำเภอเมืองพิษณุโลก จังหวัดพิษณุโลก พบทั้งสิ้น 57 ชนิด สามารถเรียงลำดับความถี่ที่พบจากมากไปหาน้อย 10 อันดับแรกได้ดังนี้

อันดับ 1 คือ **วัว** (น้ำมันวัว 14 เนื้อม้า 1 ขี้เทาสุกวัว 1 มูลรวัว 1 เขาวัว 3 ขี้วัวสด 1 ขี้วัว 1 น้ำมันวัว 1) พบจำนวนทั้งสิ้น 23 ตำรับ

อันดับ 2 คือ **งูเห่า** (ดี 17 กระดุก 3 คราบ 1) พบจำนวนทั้งสิ้น 21 ตำรับ

อันดับ 3 คือ **ผึ้ง** (น้ำผึ้ง 18 น้ำผึ้งหลวง 1) พบจำนวนทั้งสิ้น 19 ตำรับ

อันดับ 4 คือ **ลิ้นทะเล** พบจำนวนทั้งสิ้น 11 ตำรับ

อันดับ 5 คือ **เบี้ยผู้** พบจำนวนทั้งสิ้น 8 ตำรับ

อันดับ 6 คือ **หอยขม** (หอยขม 4 เปลือก 2) พบจำนวนทั้งสิ้น 6 ตำรับ

อันดับ 7 คือ **แมลงสาบ** (แมลงสาบ 1 ขี้ 4) **แมงมุม** (แมงมุมตายซาก 4 คราบ
1) **ปลาช่อน** (หาง 3 ตี 1 ก้าง 1) **หมูเถื่อน** (ตี 3 กระดุก 1 เขี้ยว 1) **ขมดและช้าง** (งา
5) พบจำนวนทั้งสิ้น 5 ตำรับ

อันดับ 8 คือ **หอยแครง** **หอยโข่ง** (หอยโข่ง 1 เปลือก 1 เปลือกสด 1 ฝา 1)
แพะ (กระดุก 2 เขา 2) **ควายเผือก** (กระดุก 3 เขา 1) **กวาง** (เขา 4) และ **ครึ่ง** (ครึ่ง 2 น้ำ
ครึ่ง 1 ขี้ครึ่ง 1) พบจำนวนทั้งสิ้น 4 ตำรับ

อันดับ 9 คือ **จระเข้** (ตี 2 เขี้ยว 1) **ไก่** (ตี 1 เปลือกไก่ฟัก 1 ขน 1) **แรด** (หนัง
1 นอ 1 กราม 1) และ **นกยูง** (หาง 2 ขน 1) พบจำนวนทั้งสิ้น 3 ตำรับ

อันดับ 10 คือ **ปู** (ปู 1 ปูตายซาก 1) **ปลา** (น้ำปลา 1 ปลาบริเวณปากไห 1)
กระเบน (หนัง 1 หาง 1) **หอยกาบ** (หอยกาบ 1 เปลือก 1) **ควาย** (เขา 1 ตี 1) **แร้ง**
(กระดุก 2) **หมู** (ตี 1 หัว 1) **ลูกอ่อน** (น้ำมูตร 2) และ **ไล่เดือน** พบจำนวนทั้งสิ้น 2 ตำรับ

ธาตุวัตถุในตำรับตำรายาแพทย์แผนไทยวัดจุงนาง ตำบลท่าทอง อำเภอเมือง
พิษณุโลก จังหวัดพิษณุโลก พบทั้งสิ้น 34 ชนิด สามารถเรียงลำดับความถี่ที่พบจากมาก
ไปหาน้อย 10 อันดับแรก ได้ดังนี้

อันดับ 1 คือ **น้ำประสานทอง** พบจำนวนทั้งสิ้น 32 ตำรับ

อันดับ 2 คือ **ดินประสิว** พบจำนวนทั้งสิ้น 22 ตำรับ

อันดับ 3 คือ **เกลือ** พบจำนวนทั้งสิ้น 21 ตำรับ

อันดับ 4 คือ **สารส้ม** พบจำนวนทั้งสิ้น 19 ตำรับ

อันดับ 5 คือ **เกลือสินเธาว์และดินสอพอง** พบจำนวนทั้งสิ้น 10 ตำรับ

อันดับ 6 คือ **น้ำปูน** พบจำนวนทั้งสิ้น 9 ตำรับ

อันดับ 7 คือ **ดินประสิ้วขาวและมาด** พบจำนวนทั้งสิ้น 6 ตำรับ

อันดับ 8 คือ **ดีเกลือ** **ปูนขาว** และ **น้ำมันดิบ** พบจำนวนทั้งสิ้น 5 ตำรับ

อันดับ 9 คือ **ขมิ้นขสกร** พบจำนวนทั้งสิ้น 4 ตำรับ

อันดับ 10 คือ **จุนลี น้ำประสานทองสะตุ และทองคำเปลว** พบจำนวนทั้งสิ้น 3 ตำรับ

น้ำกระสายยาในตำรับตำรายาแพทย์แผนไทยวัดจุนนาง ตำบลท่าทอง อำเภอเมืองพิษณุโลก จังหวัดพิษณุโลก พบทั้งสิ้น 56 ชนิด สามารถเรียงลำดับความถี่ที่พบจากมากไปหาน้อย 10 อันดับแรก ได้ดังนี้

อันดับ 1 คือ **น้ำ** พบจำนวนทั้งสิ้น 224 ตำรับ

อันดับ 2 คือ **สุรา** พบจำนวนทั้งสิ้น 73 ตำรับ

อันดับ 3 คือ **น้ำขาวข้าว** พบจำนวนทั้งสิ้น 43 ตำรับ

อันดับ 4 คือ **น้ำร้อน** พบจำนวนทั้งสิ้น 28 ตำรับ

อันดับ 5 คือ **น้ำมะนาว** พบจำนวนทั้งสิ้น 21 ตำรับ

อันดับ 6 คือ **น้ำมันวัวและน้ำผึ้ง** พบจำนวนทั้งสิ้น 15 ตำรับ

อันดับ 7 คือ **น้ำปูน** พบจำนวนทั้งสิ้น 9 ตำรับ

อันดับ 8 คือ **น้ำดอกไม้และน้ำตุงเหลื่อม** พบจำนวนทั้งสิ้น 6 ตำรับ

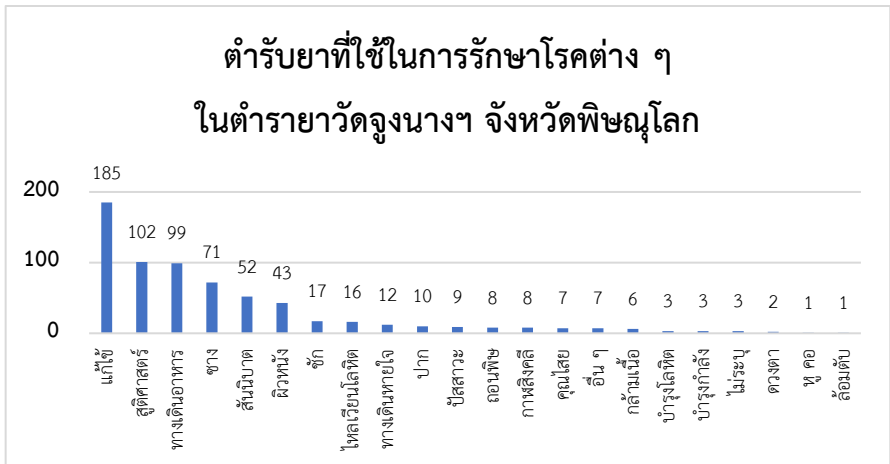
อันดับ 9 คือ **น้ำมันดิบ น้ำกระเทียมและน้ำมะงั่ว** พบจำนวนทั้งสิ้น 4 ตำรับ

อันดับ 10 คือ **น้ำขิง น้ำมะลิ น้ำส้มซ่า น้ำมะพร้าว น้ำส้ม น้ำจัน น้ำอ้อยแดง และน้ำจันทน์** 2 พบจำนวนทั้งสิ้น 3 ตำรับ

สรุปผลการวิจัย

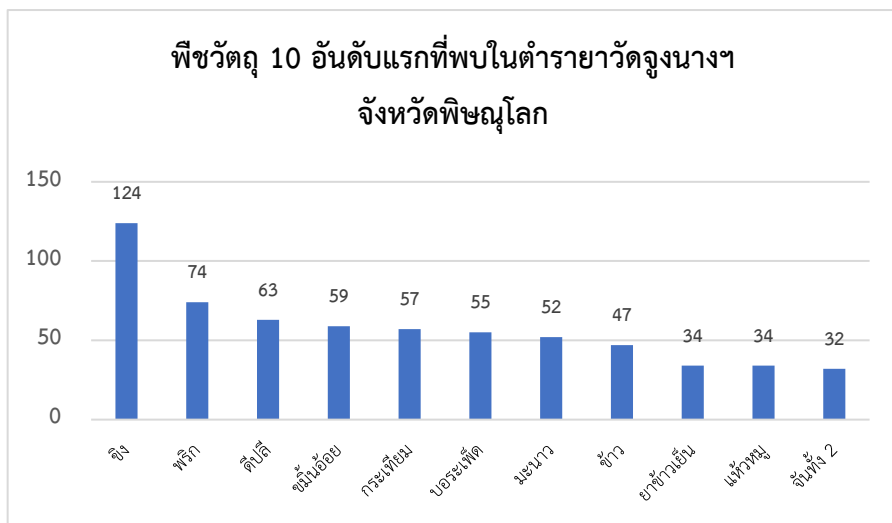
การศึกษาเชิงวิเคราะห์เอกสารต้นฉบับตำรายาแพทย์แผนไทยวัดจุนนาง ตำบลท่าทอง อำเภอเมืองพิษณุโลก จังหวัดพิษณุโลก เอกสารจากสำนักศิลปและวัฒนธรรมมหาวิทยาลัยราชภัฏพิบูลสงคราม เลขที่ พส.ข.0277 มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาสาระัตถะ (essence) ของตำรับยาและความถี่ (frequency) ของเภสัชวัตถุในตำรายาแพทย์แผนไทยวัดจุนนาง ตำบลท่าทอง อำเภอเมืองพิษณุโลก จังหวัดพิษณุโลก ผลการศึกษาพบว่า

เอกสารฉบับนี้ระบุวันที่บันทึกเอกสารไว้ คือ วันเสาร์ที่ 11 ธันวาคม พ.ศ. 2418 รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว โดยสารัตถะของตำรายาแพทย์แผนไทยวัดจุนางฯ เมื่อพิจารณาตามสรรพคุณและจำแนกตามกลุ่มอาการของโรคแล้วพบว่า มีตำรับยาที่ใช้ในการรักษาโรคต่าง ๆ จำนวนทั้งสิ้น 555 ตำรับ สามารถจำแนกสารัตถะของตำรับยาตามกลุ่มอาการของโรค โดยพิจารณาจากสรรพคุณในการรักษาโรคเป็นหลัก ได้ทั้งสิ้น 22 ประเภท สามารถแสดงผลในรูปแบบแผนภูมิได้ ดังนี้

แผนภาพที่ 2 ตำรับยาที่ใช้ในการรักษาโรคต่าง ๆ ในตำรายาวัดจุนางฯ จังหวัดพิษณุโลก

พืชวัตถุที่พบในตำรายาแพทย์แผนไทยวัดจุนางฯ จังหวัดพิษณุโลก พบทั้งสิ้น 506 ชนิด เรียงลำดับความถี่จากมากไปหาน้อย 10 อันดับแรกและแสดงผลในรูปแบบแผนภูมิได้ ดังนี้

แผนภาพที่ 3 พืชวัตถุ 10 อันดับแรกที่พบในตำรายาวัตถุนางฯ จังหวัดพิษณุโลก

พืชวัตถุ 3 อันดับแรกที่พบความถี่สูงที่สุดนั้นเป็นกลุ่มเครื่องเทศซึ่งเป็นยาที่มีรส ร้อน คือ

1. **ชิง** เป็นทั้งสมุนไพรและเครื่องเทศที่ไทยจีน อินเดีย รู้จักใช้มาแต่โบราณ มีชื่อทางพฤกษศาสตร์ว่า *Zingiber officinale* Roscoe ในวงศ์ Zingiberaceae ตำราสรรพคุณยาโบราณว่า ชิงแห้ง มีรสหวาน เผ็ด ร้อน มีสรรพคุณแก้ไข้ แก้ลม แก้จุกเสียด แก้เสมหะ บำรุงธาตุ แก้คลื่นเหียนอาเจียน ส่วนขิงสดมีรสหวาน เผ็ด ร้อน มีสรรพคุณแก้ปวดท้อง บำรุงธาตุ ขับลมในลำไส้ (ชยันต์ พิเชียรสุนทร และคณะ, 2560, น. 273)

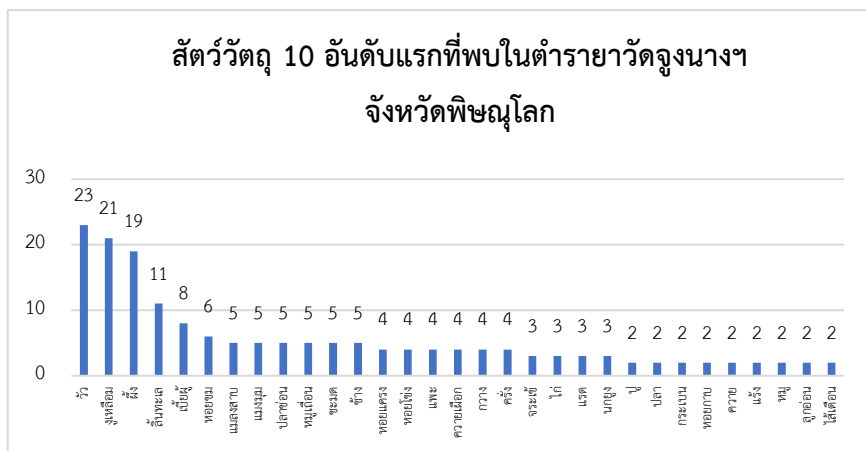
2. **พริก** เป็นผลของพืชที่มีชื่อพฤกษศาสตร์ว่า *Capsicum annum* L. ในวงศ์ Solanaceae สารที่ทำให้พริกมีรสเผ็ดร้อนในพริกมีอยู่ราวร้อยละ 0.1-1 สารเหล่านี้ที่สำคัญมีแคปไซซิน (capsaisin) ไดไฮโดรแคปไซซิน (dihydrocapsaisin) นอร์ไดไฮโดรแคปไซซิน (nordihydrocapsaisin) เป็นต้น ตำราสรรพคุณยาโบราณว่า พริกมีรสเผ็ด

ร้อน กัดเสมหะ ทำให้น้ำลายใส แก้อาเจียน ชาง แก้อาเจียน (ชยันต์ พิเชียรสุนทร และคณะ, 2560, น. 485-486)

3. ตีปาลี เป็นผลที่แก่จัดของพืชที่มีชื่อพฤกษศาสตร์ว่า *Piper retrofractum* Vahl วงศ์ Piperaceae ตีปาลีมียกกลิ่นหอม รสเผ็ดร้อน ใช้เป็นเครื่องเทศสำหรับปรุงแต่ง และถนอมอาหาร โบราณว่า มีสรรพคุณบำรุงธาตุ ขับลม แก้อาเจียน ใช้เป็นยาแก้โรคเกี่ยวกับทางเดินหายใจ เช่น ขับเสมหะ แก้หืด แก้หลอดลมอักเสบ แก้โรคนอนไม่หลับ แก้โรคลมบ้าหมู เป็นยาขับน้ำดี ขับระดู ทำให้แท้งลูก ขับพยาธิในท้อง (ชยันต์ พิเชียรสุนทร และคณะ, 2560, น. 369)

พืชวัตถุทั้ง 3 ชนิดนี้มีความคล้ายคลึงกันในเรื่องของรสยา คือเป็นยากลุ่มรสร้อนและมีสรรพคุณสำคัญเกี่ยวข้องกับการแก้ไข้และบำรุงธาตุ ซึ่งมีความสอดคล้องกับตำรายาที่ใช้ในการรักษาโรคต่าง ๆ กล่าวคือ ตำรายาแก้ไข้เป็นตำรายาที่พบมากที่สุด ในตำรายาวัตถุนางา จังหวัดพิษณุโลก

สถิติวัตถุที่พบในตำรายาวัตถุนางา จังหวัดพิษณุโลก มีจำนวนทั้งสิ้น 57 ชนิด เรียงลำดับความถี่จากมากไปหาน้อย 10 อันดับแรกและแสดงผลในรูปแบบแผนภูมิได้ดังนี้

แผนภาพที่ 4 สัตว์วัตถุ 10 อันดับแรกที่พบในตำรายาวัตถุนานาฯ จังหวัดพิษณุโลก

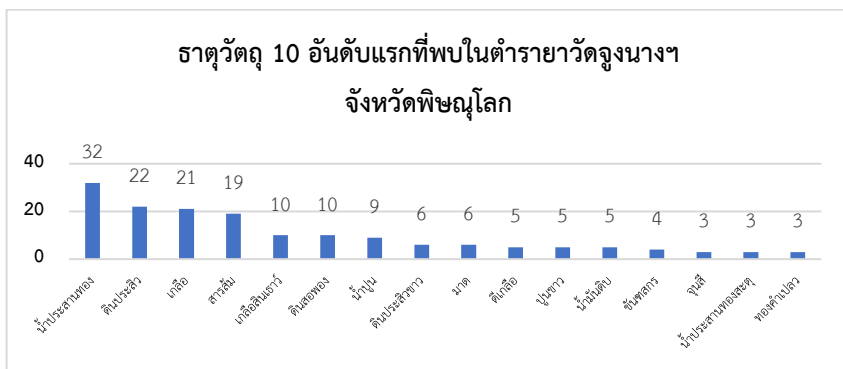
สัตว์วัตถุที่พบมากที่สุด คือ วัว 23 ตำรับ โดยเป็นน้ำมันถึง 14 ตำรับ น้ำมันวัว ได้จากเต้านมของวัวเพศเมียที่อยู่ในวัยเจริญพันธุ์ วัวเป็นสัตว์เคี้ยวเอื้อง กินหญ้า มี 4 เท้า และกีบเป็นคู่ เขากกลาง วัวบ้านมีชื่อวิทยาศาสตร์ว่า *Bos taurus* (Linneus) จัดอยู่ในวงศ์ Bovidae โบราณว่า น้ำมันวัวมีรสหวาน มัน เย็น มีสรรพคุณปิตตะธาตุ แก้โรคในอก บำรุงกำลังและเลือดเนื้อ เจริญไฟธาตุ (ชยันต์ พิเชียรสุนทร และคณะ, 2560, น. 297)

สัตว์วัตถุที่พบรองลงมา คือ งูเห่า 21 ตำรับ โดยเป็นการใช้ส่วนของดีถึง 17 ตำรับ ดีงูเห่า เป็นถุงน้ำดี (gall bladder) ที่ได้จากงูเห่า (Reticulated Python หรือ Regal Python) งูเห่าเป็นงูไม่มีพิษ เป็นงูที่มีขนาดใหญ่และยาวที่สุดในโลก มีชื่อวิทยาศาสตร์ว่า *Python reticulatus* (Schneider) ในวงศ์ Boidae วงศ์ย่อย Pythoninae ตำราสรรพคุณยาโบราณว่า ดีงูเห่ามีรสขม บดปรุงเป็นกระสายยา ช่วยให้อาเจียนเร็ว ดับพิษตานซางในเด็ก ผ่นกับยาหยอดตา แก้ตาฉะ ตามัว ตาฟาง ตาแดง และแก้ปวดตาได้ (ชยันต์ พิเชียรสุนทร และคณะ, 2560, น. 305,307)

สัตว์วัตถุที่พบเป็นอันดับที่ 3 คือ **ผึ้ง** 19 ตำรับ โดยน้ำผึ้งเป็นน้ำหวานที่ตัวผึ้งเก็บจากน้ำต้อย (nectar) ของดอกไม้ แล้วเอามาสะสมไว้ในรวงผึ้ง เพื่อเลี้ยงผึ้งตัวอ่อนในรวงผึ้งนี้ อาจมีทั้งน้ำผึ้ง ขี้ผึ้ง นมผึ้ง เกสรผึ้ง น้ำผึ้งธรรมชาติเป็นของเหลวข้นที่ได้จากการบีบหรือคั้นรวงผึ้ง กรองผ่านตะแกรงและผ้ากรอง แล้วตั้งทิ้งไว้จนหมดฟองอากาศ ถ้ามีน้ำเจืออยู่มากให้นำมาอุ่นที่ 65 องศาเซลเซียส นานครึ่งถึงหนึ่งชั่วโมง เพื่อระเหยน้ำออกไปบางส่วน โบราณว่าน้ำผึ้งใหม่มีรสหวาน มีสรรพคุณบำรุงกำลัง แก้สะอึก แก้ไข้ตรีโทษ เป็นยาอายุวัฒนะ ใช้เป็นกระสายสำหรับเตรียมยาลูกกลอน (ชยันต์ พิเชียรสุนทร และคณะ, 2560, น. 158)

สัตว์วัตถุทั้ง 3 ชนิดที่พบมากที่สุด 3 อันดับแรกนั้น น่าจะเป็นส่วนผสมสำคัญในการปรุงยาของคนโบราณ เพื่อให้ยามีสรรพคุณที่ลงตัวและเหมาะสมกับการใช้ในการรักษาโรคต่าง ๆ

ธาตุวัตถุที่พบในตำรายาวัตถุนางา จังหวัดพิษณุโลก มีจำนวนทั้งสิ้น 34 ชนิด เรียงลำดับความถี่จากมากไปหาน้อยและแสดงผลในรูปแบบแผนภูมิได้ดังนี้

แผนภาพที่ 5 ธาตุวัตถุ 10 อันดับแรกที่พบในตำรายาวัตถุนางา จังหวัดพิษณุโลก

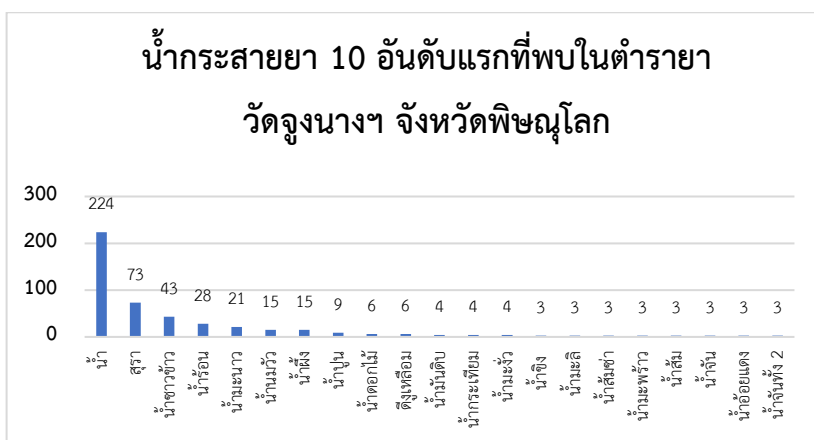
ธาตุวัตถุที่พบมากที่สุด คือ **น้ำประสานทอง** 32 ตำรับ น้ำประสานทองเป็นเกลือโซเดียมโบเรต มีชื่อทางเคมีหลายชื่อ เช่น Sodium tetraborate; Sodium baborate; Sodium pyborate น้ำประสานทองที่ส่งมาขายจากอินเดียเรียก “น้ำประสานทองเทศ” ส่วนที่ส่งมาขายจากจีนเรียก “น้ำประสานทองจีน” ตำราสรรพคุณยาโบราณว่า น้ำประสานทองจีนมีรสเค็ม สรรพคุณขับเสมหะ แก่ริดสีดวงจมูก แก่จุกเสียด แก่กระหาย ส่วนน้ำประสานทองเทศ มีรสเย็น สรรพคุณขับเสมหะ แก่ไอ แก่ริดสีดวงจมูก ริดสีดวงอันเกิดในลำคอ แก้ไข้ผอมเหลือง แก่ริดสีดวงทวารหนัก แก้ฟกบวม แก้ลมอัมพาตฤกษ์ แก้หืด แก่มองคร่อ ส่วนน้ำประสานทองสะตุ (การให้ความร้อนผ่านน้ำประสานทองอย่างรวดเร็ว) มีรสปร่า ขา แก้ละอองซาง ลอกลิ้นเด็ก กัดเม็ดยอดในปาก กัดเม็ดฝี ปัจจุบันมีการใช้น้ำประสานทองสำหรับเป็นอาหารและเป็นยาน้อยลง เพราะทำให้เกิดพิษได้ง่าย ในเด็กเล็ก ขนาดเพียง 5-10 กรัม อาจทำให้อาเจียน ท้องร่วง งัน (shock) และตาย ในคนที่ใช้บ่อย ๆ อาจทำให้เกิดอาการแพ้โบรอน (borism) ได้ โดยมีอาการสำคัญคือ ผิวน้ำแห้ง เป็นผื่น และปวดท้อง (ขยันต์ พิเชียรสุนทร และคณะ, 2560, น. 425-426)

ธาตุวัตถุที่พบรองลงมา คือ **ดินประสิว** 22 ตำรับ ดินประสิวหรือดินประสิขาวเป็นเกลือโพแทสเซียมไนเตรต (Potassium nitrate) บริสุทธิ์หรือเกือบบริสุทธิ์ โบราณได้ดินประสิขาวจากขี้ค้างคาว เตรียมได้โดยการต้มเคี่ยวขี้ค้างคาว แล้วกรองจนระร้อน ทิ้งไว้ให้เย็น จะมีเกล็ดสีขาวของดินประสิขาวเกาะตามข้างภาชนะที่ต้มนั้น เก็บเอาเกล็ดสีขาวนั้นมาใช้เรียกว่า ดินประสิขาว ตำราสรรพคุณยาโบราณว่า ดินประสิมีรสเค็ม ปร่า เย็น มีสรรพคุณขับลมที่คั่งค้างตามเส้น ถอนพิษ ขับปัสสาวะ ใช้ภายนอกสำหรับทาแก้คันตามผิวน้ำ (ขยันต์ พิเชียรสุนทร และคณะ, 2560, น. 367)

ธาตุวัตถุที่พบอันดับที่ 3 คือ **เกลือ** 21 ตำรับ เกลือ (Sodium chloride) หรือเกลือสมุทร เมื่อบริสุทธิ์จะเป็นสีขาว มีรสเค็ม ได้จากการนำน้ำทะเลระเหยน้ำออก ตำรา

สรรพคุณยาโบราณว่า เกลือสมุทรมีรสเค็ม มีสรรพคุณบำรุงธาตุทั้ง 4 แก้น้ำดีพิการ แก้โรคท้องมาน (ชยันต์ พิเชียรสุนทร และคณะ, 2560, น. 221-222)

น้ำกระสายยาที่พบในตำรายาวัตถุนางฯ จังหวัดพิษณุโลก มีจำนวนทั้งสิ้น 56 ชนิด เรียงลำดับความถี่จากมากไปหาน้อยและแสดงผลในรูปแบบแผนภูมิ ดังนี้

แผนภาพที่ 6 น้ำกระสายยา 10 อันดับแรกที่พบในตำรายาวัตถุนางฯ จังหวัดพิษณุโลก

น้ำกระสายยาที่พบมากที่สุด คือ **น้ำ** 224 ตำรับ โดยยาไทยส่วนมากมักใช้น้ำสุก (น้ำต้มสุก) เป็นกระสายสำหรับละลายยาากิน (ชยันต์ พิเชียรสุนทร และคณะ, 2560, น. 141)

น้ำกระสายยาที่พบเป็นอันดับที่ 2 คือ **สุรา** 73 ตำรับ สุราหรือเหล้าเป็นของเหลวที่มีองค์ประกอบของแอลกอฮอล์ (alcohol) ประเภทเอธานอล (ethanol) ที่ได้จากการหมักธัญพืชชนิดต่าง ๆ ตำราสรรพคุณยาโบราณว่า เหล้ามีรสเมา มีสรรพคุณ

กระทั่งพืช ขับเล็ดลม เมื่อใช้เป็นกระสายจะทำให้ยาแล่นเร็ว (ชยันต์ พิเชียรสุนทร และคณะ, 2560, น. 169)

น้ำกระสายยาที่พบเป็นอันดับที่ 3 คือ **น้ำชาข้าว** 43 ตำรับ น้ำชาข้าวเป็นน้ำที่ได้จากการล้างข้าวสาร ซึ่งได้จากต้นข้าวที่มีชื่อพฤกษศาสตร์ว่า *Oryza sativa* L. จัดอยู่ในวงศ์ Gramineae (ชยันต์ พิเชียรสุนทร และคณะ, 2560, น. 147)

จากผลการวิจัยทั้งหมดแสดงให้เห็นอย่างชัดเจนว่า ตำรายาแพทย์แผนไทยวัดจุนนาง ตำบลท่าทอง อำเภอเมืองพิษณุโลก จังหวัดพิษณุโลก มุ่งรักษาโรคซึ่งพบมากที่สุด 5 อันดับแรก คือ 1. โรคเกี่ยวกับไข้ 2. โรคทางสูติศาสตร์และนรีเวชวิทยา 3. โรคกลุ่มทางเดินอาหาร 4. โรคกลุ่มทาง ตานขโมย และ 5. กลุ่มโรคสันนิบาต (โรครวม) จาก 5 กลุ่มโรคที่พบดังกล่าว เอกสารตำรายาฉบับนี้พอจะทำให้สันนิษฐานได้ว่า พื้นที่ชุมชนวัดจุนนางฯ ในอดีต ช่วง พ.ศ. 2418 นั้น ประชาชนมีอาการเจ็บป่วยจากโรคภัยต่าง ๆ โดยเฉพาะโรคเกี่ยวกับไข้ โรคทางสูติศาสตร์และนรีเวชวิทยาโรคกลุ่มทางเดินอาหาร โรคกลุ่มทาง ตานขโมย และรักษาโรคกลุ่มโรคสันนิบาต (โรครวม) ซึ่งเป็นกลุ่มโรค 5 อันดับแรกที่พบในตำรายาวัดจุนนางฯ

ความนิยมในเภสัชวัตถุต่าง ๆ ที่นำมาใช้ในการรักษาโรคนั้น ด้านพืชวัตถุพบว่ามีการใช้**ขิง**ในการปรุ้งยามากที่สุด ด้านสัตว์วัตถุพบว่ามีการใช้ส่วนต่าง ๆ จาก**วัว**มาใช้เป็นส่วนประกอบในปรุ้งยามากที่สุด ด้านธาตุวัตถุพบว่ามีการใช้**น้ำประสานทอง**เป็นส่วนประกอบในการปรุ้งยามากที่สุด และด้านน้ำกระสายยาพบว่ามีการใช้**น้ำ**เป็นส่วนประกอบในการปรุ้งยามากที่สุด

ความหลากหลายของเภสัชวัตถุที่นำมาเป็นส่วนประกอบในการปรุ้งยารักษาโรคนั้นแสดงให้เห็นถึงภูมิปัญญาของชาวชุมชนวัดจุนนาง ตำบลท่าทอง อำเภอเมืองพิษณุโลก จังหวัดพิษณุโลก ช่วง พ.ศ. 2418 ที่มีการนำส่วนประกอบจาก

ธรรมชาติไม่ว่าจะเป็นพืช สัตว์ ธาตุ มาเป็นส่วนประกอบสำคัญในการปรุงยาเพื่อใช้ในการรักษาโรคต่าง ๆ โดยเฉพาะพืชวัตถุที่ปรากฏถึง 506 ชนิด การศึกษาวิจัยในครั้งนี้ถือเป็นข้อมูลชั้นปฐมภูมิ (Primary Source) ของตำรายาแพทย์แผนไทยจังหวัดพิษณุโลกให้กับผู้ที่สนใจศึกษาด้านการแพทย์แผนไทยต่อไป ไม่ว่าจะเป็นข้อมูลด้านกลุ่มโรคที่ปรากฏในอดีต ตลอดจนความนิยมในการใช้เภสัชวัตถุชนิดต่าง ๆ ในการรักษาโรคของชาวพิษณุโลกในอดีต

อภิปรายผลการวิจัย

การอภิปรายผลการวิจัยครั้งนี้ คณะผู้วิจัยเลื่องงานวิจัยที่ศึกษาเกี่ยวข้องกับต้นฉบับเอกสารตำรายาแพทย์แผนไทย เอกสารจากสำนักศิลปและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏพิบูลสงครามเป็นหลัก เนื่องจากเป็นเอกสารที่เก็บรักษาไว้ในที่เดียวกับต้นฉบับตำรายาแพทย์แผนไทยวัดจุนนางฯ ซึ่งคณะผู้วิจัยเห็นว่า น่าจะมีความเกี่ยวข้องเชื่อมโยงกันเนื่องจากอยู่ในพื้นที่จังหวัดเดียวกัน ทั้งนี้งานวิจัยที่ความเกี่ยวข้องกับการวิจัยของคณะผู้วิจัยในครั้งนี้มากที่สุดมีจำนวน 4 เรื่องด้วยกัน เป็นงานวิจัยที่ใช้เอกสารในพื้นที่ใกล้เคียงกันและใช้วิธีการศึกษาที่คล้ายกัน คือ 1. งานวิจัยของนันทรัตน์ ยอดกระโทม และคณะ (2564) 2. งานวิจัยของพอลุทัย ปัญญาจักร และคณะ (2564) 3. งานของชลิตา สอนจันทร์ และคณะ (2564) และ 4. งานของภัครพล แสงเงินและอุเทน วงศ์สถิตย์ (2565)

สารัตถะของตำรายาแพทย์แผนไทยวัดจุนนาง ตำบลท่าทอง อำเภอเมืองพิษณุโลก จังหวัดพิษณุโลก เอกสารจากสำนักศิลปและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏพิบูลสงคราม เลขที่ พส.ข.0277 เมื่อจำแนกตามสรรพคุณแล้วพบว่า มีสรรพคุณรักษาใช้มากที่สุด จำนวน 185 ตำรับ สามารถจำแนกได้ทั้งสิ้น 7 ประเภท คือ 1. ตำรับยาแก้อาการต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นจากไข้ จำนวน 97 ตำรับ (พบมากที่สุด) 2. ตำรับยาแก้

ใช้สันนิบาตและรากสาด จำนวน 45 ตำรับ **3. ตำรับยาแก้ไข้สารพัด (ครอบจักรวาล)** จำนวน 22 ตำรับ **4. ตำรับยาแก้ไข้ตรีโทษ** จำนวน 10 ตำรับ **5. ตำรับยาแก้ไข้สามฤดู** จำนวน 6 ตำรับ **6. ตำรับยาแก้ไข้มหานิล** จำนวน 3 ตำรับ และ **7. ตำรับยาแก้ไข้ลมเพลมพัด** จำนวน 2 ตำรับ สอดคล้องกับงานวิจัยของ**นันทรัตน์ ยอดกระโทม และคณะ (2564)** ที่ศึกษาดำรายาวัดกรับพวงเหนือ อำเภอพรหมพิราม จังหวัดพิษณุโลก และสอดคล้องกับงานวิจัยของ**พอลุทัย ปัญญาจักร และคณะ (2564)** ที่ศึกษาดำรายาวัดสะพานหิน อำเภอพรหมพิราม จังหวัดพิษณุโลก ซึ่งพบกลุ่มยาที่ใช้รักษาอาการไข้มากที่สุดเช่นเดียวกัน (แต่งานวิจัยทั้ง 2 เรื่องนี้ไม่ได้ระบุว่า พบไข้ชนิดใดบ้างหรือให้รายละเอียดของไข้ชนิดต่าง ๆ ไว้ เป็นแค่การสรุปตำรับยาแก้ไข้ในภาพรวมเท่านั้น) เป็นที่น่าสนใจอย่างยิ่งว่า กลุ่มโรคที่พบมากที่สุดเป็นอันดับต้น ๆ ของจังหวัดพิษณุโลกในอดีตนั้นพอจะอนุมานได้ว่า อาจจะเป็นโรคเกี่ยวกับไข้ต่าง ๆ ดังหลักฐานที่ปรากฏในการอภิปรายผลการวิจัยดังกล่าว

สารัตถะที่ไม่สอดคล้องกับการศึกษาวิจัยยุคก่อนหน้า คือ งานของ**ชลิตา สอนจันทร์ และคณะ (2564)** ที่ศึกษาดำรายาวัดสันติกาवास อำเภอพรหมพิราม จังหวัดพิษณุโลก ซึ่งพบกลุ่มยาที่ใช้รักษากลุ่มโรคผิวหนังมากที่สุด ส่วนงานของ**ภัทรพล แสงเงิน และอุเทน วงศ์สถิตย์ (2565)** สารัตถะของตำรับยากวาดคอแพทย์แผนไทยอำเภอพรหมพิราม จังหวัดพิษณุโลก เอกสารจากสำนักศิลปะและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏพิบูลสงคราม จำนวน 18 ฉบับ พบว่า ใช้รักษาโรคซางมากที่สุด ซึ่งแตกต่างจากสารัตถะของตำรายาแพทย์แผนไทยวัดจุนนางฯ ซึ่งพบกลุ่มยารักษาไข้มากที่สุด

ในส่วนของเภสัชวัตถุของตำรายาแพทย์แผนไทยวัดจุนนางฯ นั้น มีความสอดคล้องกับการศึกษาวิจัยเรื่องต่าง ๆ จากการวิจัยก่อนหน้า ดังนี้

1. ด้านพืชวัตถุพบว่า ขิง เป็นพืชที่พบความถี่สูงสุดสอดคล้องกับงานวิจัยของ**ชลิตา สอนจันทร์ และคณะ (2564)** ที่ว่า ขิงมีความถี่สูงสุดในตำรายาแพทย์แผนไทยวัด

สันติกาवास อำเภอพรมพริราม จังหวัดพิษณุโลก สอดคล้องกับงานวิจัยของ **พอลุทัย ปัญญาจักร์ และคณะ (2564)** ที่พบซึ่งมีความถี่สูงสุดในตำรายาวัตสะพานหิน อำเภอพรมพริราม จังหวัดพิษณุโลก และสอดคล้องกับงานวิจัยของ **ภัทรพล แสงเงิน และอุเทน วงศ์สถิตย์ (2565)** ที่ว่า ซึ่งมีความถี่สูงสุดในตำรับยากวาดคอกจากตำรายาแพทย์แผนไทยจำนวน 18 ฉบับ เอกสารจากสำนักศิลปะและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏพิบูลสงคราม

2. **ด้านธาตุวัตถุ**ของตำรายาแพทย์แผนไทยวัดจุนนางฯ พบว่า **น้ำประสานทอง** เป็นธาตุที่มีความถี่สูงสุด สอดคล้องกับงานวิจัยของ **นันทรัตน์ ยอดกระโทม และคณะ (2564)** ที่ว่า **น้ำประสานทอง** มีความถี่สูงสุดในตำรายาวัตรับพวงเหนือ อำเภอพรมพริราม จังหวัดพิษณุโลก และสอดคล้องกับงานวิจัยของ **ภัทรพล แสงเงิน และอุเทน วงศ์สถิตย์ (2565)** ที่ว่า **น้ำประสานทอง** มีความถี่สูงสุดในตำรับยากวาดคอกจากตำรายาแพทย์แผนไทยจำนวน 18 ฉบับ เอกสารจากสำนักศิลปะและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏพิบูลสงคราม

เป็นที่น่าสนใจอย่างยิ่งว่า เภสัชวัตถุ 2 ชนิดที่สอดคล้องกับงานวิจัยยุคก่อนหน้ามากที่สุด คือ **ขิงและน้ำประสานทอง** ผลการวิจัยแสดงให้เห็นถึงความนิยมในการใช้ขิงและน้ำประสานทองเป็นส่วนประกอบสำคัญในการปรุงยาเพื่อรักษาโรคต่าง ๆ ของชาวพิษณุโลกในอดีต การศึกษาวิจัยครั้งนี้จึงเป็นหลักฐานสำคัญในการศึกษาวิจัยด้านเอกสารตำรายาแพทย์แผนไทยโบราณของจังหวัดพิษณุโลก

ส่วนเภสัชวัตถุที่ไม่สอดคล้องกับงานวิจัยก่อนหน้า คือ

1. **ด้านพืชวัตถุ** งานวิจัยของ **นันทรัตน์ ยอดกระโทม และคณะ (2564)** พบว่า **ติป्ली**มีความถี่สูงสุด ซึ่งแตกต่างจากสารัตถะของตำรายาแพทย์แผนไทยวัดจุนนางฯ ซึ่งพบ **ขิง**มีความถี่สูงสุด

2. ด้านธาตุวัตถุ งานวิจัยของชลิตา สอนจันทร์ และคณะ (2564) พบว่าเกลือมีความถี่สูงสุด ส่วนงานวิจัยของพอดุทัย ปัญญาจักร์ และคณะ (2564) พบว่าทองคำเปลว มีความถี่สูงสุด ซึ่งแตกต่างจากสารัตถะของตำรายาแพทย์แผนไทยวัดจุนนางฯ ซึ่งพบน้ำประสานทองมีความถี่สูงสุด

3. ด้านสัตว์วัตถุ งานวิจัยของชลิตา สอนจันทร์ และคณะ (2564) และงานวิจัยของนันท์รัตน์ ยอดกระโทม และคณะ (2564) พบงูเหลือมมีความถี่สูงสุด ส่วนงานวิจัยของพอดุทัย ปัญญาจักร์ และคณะ (2564) พบงาช้างมีความถี่สูงสุดและงานวิจัยของภัทรพล แสงเงิน และอุเทน วงศ์สถิตย์ (2565) พบลิ้นทะเลมีความถี่สูงสุด ซึ่งแตกต่างจากสารัตถะของตำรายาแพทย์แผนไทยวัดจุนนางฯ ซึ่งพบวัวมีความถี่สูงสุด

4. ด้านน้ำกระสายยา งานวิจัยทั้ง 3 เรื่อง คือ งานวิจัยของชลิตา สอนจันทร์ และคณะ (2564) งานวิจัยของนันท์รัตน์ ยอดกระโทม และคณะ (2564) และงานวิจัยของพอดุทัย ปัญญาจักร์ และคณะ (2564) นั้นไม่พบการศึกษาเกี่ยวกับน้ำกระสายยา แต่พบในงานวิจัยของภัทรพล แสงเงิน และอุเทน วงศ์สถิตย์ (2565) พบน้ำสุรามีความถี่สูงสุด ซึ่งแตกต่างจากสารัตถะของตำรายาแพทย์แผนไทยวัดจุนนางฯ ซึ่งพบน้ำมีความถี่สูงสุด

ทั้งนี้ความแตกต่างกันของเภสัชวัตถุนั้นเป็นเรื่องธรรมดาเกี่ยวกับตำรับยาที่ใช้ในการรักษาโรค เนื่องจากโรคที่แตกต่างชนิดกันทำให้การใช้เภสัชวัตถุมีความแตกต่างกันไป

ข้อเสนอแนะ

การศึกษาวิจัยเชิงวิเคราะห์เอกสารต้นฉบับตำรายาแพทย์แผนไทยสามารถขยายผลการวิจัยไปศึกษาวิจัยทั้งสารัตถะของตำรับยาและความถี่ของเภสัชวัตถุในตำรายาโบราณเรื่องอื่น ๆ ในจังหวัดพิษณุโลก หรือท้องถิ่นภาคเหนือตอนล่างได้อีกอย่างกว้างขวาง

รายการอ้างอิง

ภาษาไทย

- กรวิชัย บุญจันทร์, ธนัญชัย น่วมไกรนอก, พงศ์พล วุ่นสุข, พรเทพ ม่วงคำ และภัครพล แสงเงิน. (2564). *ชื่อสมุนไพรรในตำรายา วัดวังพรม อำเภอวังทอง จังหวัดพิษณุโลก: การศึกษาเชิงอักษรวิทยา* (วิจัยศิลปศาสตรบัณฑิต สาขาภาษาไทย). มหาวิทยาลัยราชภัฏพิบูลสงคราม, พิษณุโลก.
- กระทรวงศึกษาธิการ. (2542). *ตำราแพทย์ศาสตร์สงเคราะห์*. กรุงเทพฯ: กระทรวงศึกษาธิการ.
- กระทรวงสาธารณสุข. (2564). *รายการตำรับยาแผนไทยแห่งชาติ ฉบับ พ.ศ. 2564*. กรุงเทพฯ: กองทุนภูมิปัญญาการแพทย์แผนไทย กรมการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือก.
- กานต์ธีรา จางตระกูล, กุลศรภ์ เวชกุล, อาภาภัทร ธนะบุญ และภัครพล แสงเงิน. (2563). *วรรณกรรมเภสัชกรรมวัด ท่านา ตำบลไผ่ล้อม อำเภอบางกระพูน จังหวัดพิษณุโลก: การศึกษาเชิงวิเคราะห์*. ใน *รายงานประกอบการสัมมนาทางวิชาการ “พิพิธวิชัย วิจิตรวิทยา ภาษาไทย ประจำปีการศึกษา 2562 สาขาวิชาภาษาไทย คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยนเรศวร จังหวัดพิษณุโลก* (น.167-179). พิษณุโลก: สาขาวิชาภาษาไทย คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยนเรศวร.
- เกศินี แก้วนิล, นิสิต เมฆแจ้ง, เพ็ญพิชชา พรหมแดง และภัครพล แสงเงิน. (2563). *วรรณกรรมเภสัชกรรมวัดสระไม้แดง ตำบลอรุณภูมิ อำเภอมืองพิษณุโลก จังหวัดพิษณุโลก: การศึกษาเชิงวิเคราะห์*. *ศิลป์พิบูล* 2(2), 1-15.
- ขวัญชนก จักรขุนศรี, ปณิศา สิงห์กว้าง, ประภาศิริ ตัวรอด และภัครพล แสงเงิน. (2564). *ชื่อสมุนไพรรในตำรายาวัดบุใหญ่ อำเภอบางกระพูน จังหวัดพิษณุโลก:*

- การศึกษาเชิงอักษรวิทยา (วิจัยศิลปศาสตรบัณฑิต สาขาภาษาไทย). มหาวิทยาลัยราชภัฏพิบูลสงคราม, พิษณุโลก.
- ชยันต์ พิเชียรสุทนต์, แม้นมาส ชวลิต และวิเชียร จีรวงส์. (2560). *คำอธิบายตำราพระโสมถะพระนารายณ์ฉบับเฉลิมพระเกียรติ 72 พรรษามหาราชา 5 ธันวาคม 2542* (พิมพ์ครั้งที่ 4). กรุงเทพฯ: อมรินทร์และมูลนิธิภูมิปัญญา.
- ชลิตา สอนจันทร์, ศิริวรรณ เพ็ชรมณี, อัจฉราภรณ์ ใจแก้ว และภัทรพล แสงเงิน. (2564). สารัตถะในตำรายาวัตสันติกาवास อำเภอพรมพิราม จังหวัดพิษณุโลก. ใน *รายงานสืบเนื่องการประชุมวิชาการระดับชาติพะเยาวิจัย ครั้งที่ 10 มหาวิทยาลัยพะเยา วันที่ 28-29 มกราคม 2564* (น.4020-4034). พะเยา: มหาวิทยาลัยพะเยา.
- ณัฐมล พรหมรอด, นิตยา ทองย้อย, ภัชรีญา อ่วมอิมพิช, ธนศักดิ์ จันทร์สดี และ ภัทรพล แสงเงิน. (2564). รูปแบบการเขียนชื่อพืชวัตถุในตำรายา วัตไพรสุวรรณ อำเภอบางกระพุ่ม จังหวัดพิษณุโลก เอกสารจากสำนักศิลปะและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏพิบูลสงคราม เลขที่ พส.ข.0264. *อักษราพิบูล*, 2(2), 57-82.
- ตำรายาแพทย์แผนไทยวัดจุนนาง ตำบลท่าทอง อำเภอเมืองพิษณุโลก จังหวัดพิษณุโลก เอกสารจากสำนักศิลปะและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏพิบูลสงคราม เลขที่ พส.ข.0277. (2418). เอกสารจากสำนักศิลปะและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏพิบูลสงคราม.
- ตำรายาแพทย์แผนไทยวัดพรหมพิราม เอกสารจากสำนักศิลปะและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏพิบูลสงคราม เลขที่ พส.ข.0215. (2410). เอกสารจากสำนักศิลปะและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏพิบูลสงคราม.

นันทรัตน์ ยอดกระโทม, สาวิตรี แก้วเกตุ และภัครพล แสงเงิน. (2564). สารัตถะในตำรายาวัตรับพวงเหนือ อำเภอพรหมพิราม จังหวัดพิษณุโลก. ใน *รายงานสืบเนื่องการประชุมวิชาการระดับชาติพะเยาวิจัย ครั้งที่ 10 มหาวิทยาลัยพะเยา วันที่ 28-29 มกราคม 2564* (น. 4035-4048). พะเยา: มหาวิทยาลัยพะเยา.

พระคัมภีร์ธาตุวิภังค์. (2542). *ตำราแพทย์ศาสตร์สงเคราะห์*. กรุงเทพฯ: กระทรวงศึกษาธิการ.

พจนานุกรมศัพท์แพทย์และเภสัชกรรมไทย ฉบับราชบัณฑิตยสถาน (พิมพ์ครั้งที่ 2). (2553). กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ.

พอฤทัย ปัญญาจักร, มณฑาทิพย์ บุญแก้ว และภัครพล แสงเงิน. (2564). สารัตถะในตำรายาวัตรสะพานหิน อำเภอพรหมพิราม จังหวัดพิษณุโลก. ใน *รายงานสืบเนื่องการประชุมวิชาการระดับชาติพะเยาวิจัย ครั้งที่ 10 มหาวิทยาลัยพะเยา วันที่ 28-29 มกราคม 2564* (น. 3645-3657). พะเยา: มหาวิทยาลัยพะเยา.

ภัครพล แสงเงิน. (2564). การศึกษาเปรียบเทียบตำรับยาในตำรายาวัตรใหม่พรหมพิรามกับตำรับยาในตำราแพทย์ศาสตร์สงเคราะห์ฉบับหลวง. *ไทยคดีศึกษา*, 18(2), 169-218.

ภัครพล แสงเงิน และอุเทน วงศ์สถิตย์. (2565). ตำรับยากวาดคอกจากตำรายาแพทย์แผนไทยของอำเภอพรหมพิราม จังหวัดพิษณุโลก. *ไทยศึกษา*, 18(1), 29-60.

ลัดดาวัลย์ คุรุปัญญามัตย์ (บ.ก.). (2558). *ตำราเภสัชกรรมไทย*. กรุงเทพฯ: มูลนิธิฟื้นฟูส่งเสริมการแพทย์แผนไทยเดิม.

สมุดภาพนิทรรศการ 230 ปี วัดพระเชตุพน ความทรงจำของโลก. (2561). กรุงเทพฯ: วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม.

ภาษาต่างประเทศ

UNESCO. (2020). *Basic Texts of the 2003 Convention for the safeguarding of the Intangible Cultural Heritage (2020) Edition*. Paris: UNESCO.